

ΛΑ΄.

13 Φεβρουαρίου 1909

Τὸ ἐν Ἀθήναις λαϊκὸν συλλαλητήριον, ἐπεῖκον ἀναμφιβόλως εἰς τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους, ἐξεβίασε τὸν σχηματισμὸν κυβερνήσεως, ἀποτελουμένης ἐκ τῶν ἀρχηγῶν ἁπασῶν τῶν μερίδων τοῦ Κοινοβουλίου, ἐξαιρουμένου τοῦ Βούλγαρη, διατελοῦντος ὑπὸ πολιτικὴν κατηγορίαν, ὡς διαβουλευθέντος δῆθεν τὸν περιορισμὸν τῶν κοινοβουλευτικῶν θεσμῶν. Οἰκουμενικῆ ἀπεκλήθη ἡ νέα κυβέρνησις, ἀνακηρύξασα πρόεδρον ἓνα τῶν ἐπιζώντων γεραρωτάτων ἀντιπροσώπων τῆς μεγάλης Ἐπαναστάσεως, τὸν ναύαρχον Κανάρην. Διὰ τῆς ἐκλογῆς τοῦ ἐνδόξου ναύαρχου ὡς προέδρου ἠλπίζετο, ὅτι αἱ μεταξὺ τῶν ἡγετῶν τῶν πολιτικῶν φατριῶν ἔριδες καὶ διαμάχαι ἤθελον κατασταλῆ ἐπὶ τινα χρόνον, πᾶσα διάστασις ἐκ φιλοπρωτίας καὶ κομματικῶν συμφερόντων προερχομένη ἤθελεν ἐκλίπη, καὶ οὕτω τὸ νέον ὑπουργεῖον, συμπαγὲς καὶ συντεταγμένον, ἤθελεν ἐργασθῆ, μὴ ὀφείλον ν' ἀντιπαλαίῃ πρὸς κομματικὰς συγκρούσεις, μετὰ ζήλου καὶ ἀφοσιώσεως ὑπὲρ τῶν ἐθνικῶν πραγμάτων. Ἡ τοιαύτη πολιτικὴ ἀντίληψις ὑπῆρξε δυστυχῶς πεπλανημένη. Οἱ νέοι ὑπουργοὶ ἔτειναν τὴν χεῖρα πρὸς ἀλλήλους, ἐξαναγκασθέντες ὑπὸ τῶν πραγμάτων καὶ τῆς ἀξιώσεως τῶν ἀπανταχοῦ Ἑλλήνων, ἀλλ' ἐν τῷ ὑπουργικῷ συμβουλίῳ περὶ παντὸς ἄλλου ἐμερίμνησαν καὶ ἐοκέφθησαν ἢ περὶ συνεργασίας καὶ συντάξεως τῶν κατὰ ξηρὰν καὶ θάλασσαν δυνάμεων τοῦ ἑλληνικοῦ κράτους, καὶ ἐν γένει περὶ τῆς ἐξωτερικῆς αὐτοῦ πολιτικῆς. Οἱ ἐν τῇ κυβερνήσει ὑπουργοὶ ἦσαν ἰσχυροὶ κομματικοὶ παράγοντες, καὶ ἐν τούτοις οὐδέποτε κυβέρνησις ἐν Ἑλλάδι ὑπῆρξε μᾶλλον ἀνίσχυρος.

Ἐν δὲ μᾶλλον κατεφωρᾶτο διὰ τῶν πραγμάτων ἡ ἔλλειψις ἰσχύος παρὰ τῇ οἰκουμενικῇ ταύτῃ κυβερνήσει, διότι πρόεδρος αὐτῆς ἐτύγχανεν ὁ δαφνηστεφῆς ναύαρχος. Ὑπηρέτησεν ὁ ἀνὴρ τὴν πατρίδα καὶ τὸν ἐθνικὸν ἀγῶνα, ὅσον ἐλάχιστοι τῶν συγχρόνων του, ἀλλὰ τοῦτο δὲν ἦτο λόγος ν' ἀναλάβῃ τὴν διεύθυνσιν τῶν κοινῶν ἐν θυελλωδεστάτῃ στιγμή τῆς ἐθνικῆς ἱστορίας. Ἀπλοῦς, ἀρχαῖκός, πολιτικῶς καὶ διπλωματικῶς ἀμόρφωτος, δὲν εἶχε τὰ προσόντα νὰ τεθῆ ἐπὶ κεφαλῆς κυβερνήσεως,

ἀποτελουμένης ἐκ πολιτικῶν ἀνδρῶν φιλοδόξων, ἀνωτέρων αὐτοῦ ὑπὸ πᾶσαν ἔποψιν, μὴ διατεθειμένων ἄρα νὰ ὑποχωρήσωσιν εἰς αὐτόν. Οὐδέποτε ἢ νέα Ἰταλία ἐσκέφθη, τιμῆς ἕνεκεν ἢ ἐθνικῆς ἀνάγκης, νὰ ἀναθέσῃ τὴν προεδρίαν τοῦ ὑπουργικοῦ συμβουλίου εἰς τὸν στρατηγὸν Γαριβάλδην, ὅσον μεγάλοι καὶ ἂν ἐτύγγανον καὶ πολύτιμοι αἱ ὑπηρεσίαι εἰς τὸν μέγαν ὑπὲρ τῆς ἰταλικῆς ἐνώσεως ἀγῶνα τοῦ ἡρώος τῶν δύο κόσμων. Ἐν τῇ συγχρόνῳ κοινοβουλευτικῇ Γαλλίᾳ, ἐπὶ τῆς δυναστείας τοῦ Δουδοβίκου Φιλίππου, πλέον ἢ ἅπαξ ἀνετέθη ἡ προεδρία τοῦ ὑπουργικοῦ συμβουλίου εἰς τὸν στρατάρχην Σούλιζ, ὡς ἄνδρα συγκεντρωτικῆς δυνάμεως, συνδεούσης τὰς διεσπασμένας καὶ ἀντιμαχομένας κομματικὰς δυνάμεις καὶ φιλοδοξίας τῶν ἐν τῷ γαλλικῷ κοινοβουλίῳ πρωταγωνιστούντων πολιτικῶν ἀνδρῶν. Ἄλλ' ἐκ τῆς ἱστορίας γινώσκομεν, ὅτι πάντα ἐκεῖνα τὰ ὑπουργεῖα, τὰ διατελέσαντα ὑπὸ τὴν κατ' ὄνομα προεδρίαν τοῦ ἐνδόξου στρατάρχου, ὑπῆρξαν πολιτικῶς ἀνίσχυρα, συνετέλεσαν δὲ εἰς βλάβην μᾶλλον ἢ εἰς προαγωγὴν τῶν ἐθνικῶν καὶ πολιτικῶν συμφερόντων τοῦ γαλλικοῦ λαοῦ. Οὐδ' ἦτο δυνατόν νὰ λάβωσι διάφορον ἐξέλιξιν τὰ πράγματα ἐν Ἑλλάδι διὰ τῆς ἀναθέσεως τῆς προεδρίας τοῦ ὑπουργικοῦ συμβουλίου εἰς τὸν πυρπολητὴν τοῦ ὀθωμανικοῦ στόλου. Ὁ Κανάρης ἦτο κατὰ τύπους μόνον, κατ' ὄνομα πρόεδρος, κατ' οὐσίαν δὲν ἦτο τοιοῦτος. Ἡ οἰκουμενικὴ ἄρα κυβέρνησις ἐστερεῖτο τοῦ σπουδαιοτάτου καὶ ἀναγκαιοτάτου στοιχείου πρὸς ὑπαρξίν αὐτῆς καὶ ἐνέργειαν, ἐστερεῖτο συγκεντρωτικῆς δυνάμεως, ἄρα ἐνότητος, ἰσχύος. Ἐντεῦθεν ἢ κατ' ὅλην τὴν γραμμὴν θλιβερὰ αὐτῆς ἀποτυχία.

Ἐτι δὲ μᾶλλον κατεδείκνυτο ἡ ἀποτυχία αὕτη μετὰ τινα χρόνον διὰ τοῦ ἐπελθόντος θανάτου τοῦ προέδρου αὐτῆς. Τοῦ ναυάρχου Κανάρη τὸ ἐθνικὸν ἀνάστημα καὶ κῦρος ἦτο ὑπέροχον, ἄρα, κατὰ τὴν κρατουσάν ἐν τῇ κοινοβουλευτικῇ Ἑλλάδι πολιτικὴν λογικὴν, οὐδεὶς ἐκ τῶν πολιτικῶν ἀρχηγῶν τῶν δρώντων προσεβάλλετο, ἢ ἐξηυτελίζετο, θυσίζων τὴν κομματικὴν αὐτοῦ φιλοδοξίαν καὶ ἐπιβολὴν πρὸ τοῦ ὄγκου τοῦ ναυάρχου. Ἄλλ' ἤδη, ἐκλιπόντος αὐτοῦ, μετεβάλλοντο τὰ πράγματα. Τίς ὁ διάδοχος τοῦ ἀποβιώσαντος προέδρου τοῦ ὑπουργικοῦ συμβουλίου; Πάντες οἱ ὑπουργοὶ καὶ ἰδίᾳ ἡ κομματικὴ τετραρχία, ὁ Κουμουνοῦρος, ὁ Ζαΐμης, ὁ Δεληγεώργης, ὁ Τρικούπης, ἀναγνωρισθεὶς καὶ οὗτος ὑπὸ τῆς παλαιᾶς τριαρχίας ὡς ἀρχηγὸς κόμματος, ἤξιον φυσικῶν τῷ λόγῳ τὴν προεδρίαν τοῦ ὑπουργικοῦ συμβουλίου, οὐδεὶς δὲ ὑπεχώ-

ρει εἰς τὸν ἄλλον. Τὸ τοιοῦτο θὰ ἐθεωρεῖτο διὰ τὰ ἐν Ἑλλάδι καθεστῶτα ποιὰ τις πολιτικὴ αὐτοκτονία τῶν κομματικῶν ἀρχηγῶν, τῶν ἀναγνωρισάντων ἓνα τῶν συναγωνιστῶν, οὐχὶ *primum inter pares*, ὡς συμβαίνει ἀλλαχοῦ, ἀλλ' ὡς ἴδιον αὐτῶν πολιτικὸν ἀρχηγόν. Μέχρι τοῦ σημείου τούτου προέβαινε καὶ προβαίνει μέχρι τῆς σήμερον ἡ πολιτικὴ ἀντίληψις ἐν Ἑλλάδι. Ἐν Ἀγγλίᾳ, ἐν Γαλλίᾳ τέως πρωθυπουργὸς δὲν διατάζει, οὐδὲ θεωρεῖ προσβολὴν αὐτοῦ, ἐλάττωσιν τῆς πολιτικῆς του ἀξίας καὶ ἐπιβολῆς, ἂν ἤθελε τεθῆ ὑπὸ τὴν προεδρίαν ἰσοτίμου πολιτικοῦ ἀνδρός. Τὸ ἐπιβάλλουσι τὰ πράγματα, κομματικαὶ καὶ πολιτικαὶ ἀνάγκαι. Παρ' ἡμῖν ὅμως τὸ τοιοῦτον ἀδύνατον νὰ κατανοηθῆ καὶ νὰ καιαστῆ ἀποδεκτόν. Τούτου τοῦ λόγου ἕνεκεν, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Κανάρη, ὀλίγον μετὰ τὸν σχηματισμὸν τῆς οἰκουμενικῆς κυβερνήσεως, κατελείπετο αὕτη ἐστερημένη προέδρου, δηλαδὴ συγκεντρωτικοῦ συνδέσμου, ἱκανοῦ καὶ δυναμένου νὰ συγκρατήσῃ τὰ διεστῶτα, νὰ ἄρῃ ἀπὸ τοῦ μέσου πάντα πολιτικὸν ἢ κομματικὸν ἀνταγωνισμόν, ἵνα ἐπιτελεσθῆ ἡ ἐργασία, ἣν ἠρξήθη καὶ ἤξίωσε διὰ τοῦ καταρτισμοῦ τῆς κυβερνήσεως ταύτης τὸ ἑλληνικὸν γένος.

Οὐδέποτε κατὰ τὴν κοινοβουλευτικὴν ἱστορίαν τῶν νεωτέρων χρόνων παρέστη ὁ κόσμος πρὸ τοῦ φαινομένου κυβερνήσεως, ἐστερημένης προέδρου, κεφαλῆς διευθυνούσης καὶ κανονιζούσης. Ὑπὸ τοιαύτας συνθήκας οὐδεμία ἠδύνατο νὰ ληφθῆ σοβαρά, τελεσφόρος ἀπόφασις ὑπὲρ τῶν κοινῶν. Ἐκαστος τῶν πολιτικῶν ἀρχηγῶν ἤξιον νὰ λαμβάνηται ὑπ' ὄψει ἡ γνώμη αὐτοῦ. Οὐδεὶς ὑπεχώρει ὑπὲρ τοῦ ἄλλου. Εἶχε δίκαιον, ἢ ἄδικον ; Τοῦτο ἀδιάφορον. Ἡ λουδαϊκὴ παράδοσις τῶν ἐν τῇ γαστρὶ τῆς αὐτῶν ἀλληλομαχούντων Ἰσαῦ καὶ Ἰακῶβ συμβολίζει τὸν διεξαχθέντα ἀνταγωνισμόν τῶν πολιτικῶν Ἰσαῦ καὶ Ἰακῶβ ἐντὸς τῶν κόλπων τῆς Οἰκουμενικῆς. Ἀντὶ τῆς τέως χρησιμευούσης διὰ τὰς συνεδρίας τοῦ ὑπουργικοῦ συμβουλίου ἐπιμήκους τραπέζης, ἀντικατεστήθη αὕτη, καθ' ἣ λέγεται, διὰ στρογγύλης τραπέζης. Διὰ τῆς ἀντικαταστάσεως ταύτης δὲν ἐφαίνετο τίς ὁ καθήμενος ἐπὶ κεφαλῆς τῆς τραπέζης, προεδρεύων τῶν λοιπῶν πολιτικῶν ἱπποτιῶν τῆς τραπέζης. Πάντες ἴσοι. Οὐδεὶς ἀνώτερος τοῦ ἄλλου. Κατὰ πᾶσαν δὲ πιθανότητα δὲν θὰ ἠρείχοντο νὰ τεθῶσιν ὑπὸ τὴν προεδρείαν καὶ αὐτοῦ τοῦ βασιλέως. Ἀπαγε τῆς βλασφημίας. Τὸ τοιοῦτο θὰ ἦτο ἀντισυνταγματικόν ! Καὶ τί θὰ ἐγίνοντο οἱ θεσμοί ;

Ἐν τοιαύτῃ μικροφροσύνῃ καὶ μικρολογίᾳ διεξήχθη ἡ πολιτικὴ καὶ ἐθνικὴ ἐργασία τῆς οἰκουμενικῆς κυβερνήσεως κατὰ τὸν χρόνον τῆς ἐν τῇ ἐξουσίᾳ παραμονῆς αὐτῆς. Νὰ παραιτηθῇ δὲν ἐτόλμα. Ὁ ἑλληνικὸς λαός, καὶ μετ' αὐτοῦ τὸ ἀλύτρωτον γένος, ἔβλεπε τὴν σωτηρίαν αὐτοῦ, τὴν διεξαγωγὴν τοῦ ἐθνικοῦ ἀγῶνος, εἰς τὴν ὑψηλὴν φιλοπατορίαν τῶν ἀποτελούντων τὸ οἰκουμενικὸν ὑπουργεῖον.

Τοῦτο ἔμελλε νὰ συντάξῃ τὰς κατὰ ξηρὰν καὶ θάλασσαν δυνάμεις τοῦ ἑλληνικοῦ κράτους (διὰ τῆς μαγικῆς ἐννοεῖται ράβδου), τοῦτο εἶχε τὴν θεοθετὴ ἀποστολὴν νὰ συντελέσῃ εἰς τὴν πολιτικὴν ἐνότητα τοῦ ἑλληνικοῦ γένους, ν' ἀνακόψῃ τὸν ἀπὸ βορρᾶ ραγδαίως καταφερόμενον ἀκάθεκτον χεῖμαρρον τοῦ πανσλαυῖσμοῦ.

Δεινὸν εἰπεῖν. Περὶ μὲν τῆς συντάξεως τῶν κατὰ ξηρὰν καὶ θάλασσαν δυνάμεων οὐδεμίᾳ ἐλήφθη φροντίς. Ἡ Βουλὴ συνῆλθεν ἐν καιρῷ — ἀλλὰ διὰ νὰ ψηφίσῃ μόνον ὑπηρεσιακὰ τινὰ νομοσχέδια.

Ὁ ἑλληνικὸς λαός, τὸ ἀλύτρωτον ἑλληνικὸν γένος, εἶχον ὑπνωτισθῆν μοιραίως κατὰ τὸ διαρρεῦσαν χρονικὸν διάστημα ἀπὸ τῆς ἐπαναστατικῆς ἐξεγέρσεως τῆς Ἐρζεγοβίνης, ἀπὸ τῶν ἐν Βουλγαρίᾳ διαπραχθεῖσων φρικαλέων ὁμοτήτων, ἀπὸ τῆς συμμετοχῆς τῆς Σερβίας εἰς τὴν σλαυϊκὴν ἐν τῇ νοτιανατολικῇ Εὐρώπῃ ἐξέγερσιν, ἀπὸ τῆς κηρύξεως τοῦ πολέμου μεταξὺ Τουρκίας καὶ Ρωσσίας, μεθ' ἧς συνεμάχησεν, ἐκουσίως ἢ ἀκουσίως ἀδιάφορον, ἡ Ρωμανία. Τὸ ἑλληνικὸν γένος ἀνεπαύετο ὑπνωτισθὲν, ἀναμένον τὴν νίκην τῶν τουρκικῶν ὄπλων καὶ τὴν λύσιν τοῦ προβλήματος αὐτοῦ ἐκ τῆς ἐνεργείας τοῦ οἰκουμενικοῦ ὑπουργείου, μηδὲν σκεπτομένου, μηδὲν ἐνεργοῦντος, ἀποβλέποντος μόνον καὶ ἐνεργοῦντος ἐν τῇ Βουλῇ καὶ τῇ Κυβερνήσει ὑπὲρ τοῦ κομματικοῦ αὐτοῦ ἰσοζυγίου.

Ἀλλὰ ποία ὑπῆρξεν ἡ ἐξωτερικὴ αὐτοῦ πολιτικὴ; Τὰ πράγματα ἔβαινον πρὸς τινα λύσιν, πρὸς καταστροφὴν. Τί ἔμελλε καὶ τί ἔπρεπε νὰ πράξῃ τὸ ἐλεύθερον ἑλληνικὸν κράτος ἐν τῇ καταστάσει ταύτῃ; Πῶς ὑπεχρεοῦτο νὰ διακατανοίσῃ τὴν ἐθνικὴν πολιτικὴν κατὰ τὰς ἡμέρας ἐκεῖνας τοῦ κινδύνου, ἧς διέτρεχεν ἐν τῇ Χερσονήσῳ τοῦ Αἴμου τὸ ἑλληνικὸν γένος;

Περὶ τῆς κατὰ τὸν χρόνον ἐκεῖνον ἐξωτερικῆς πολιτικῆς τοῦ ἑλληνικοῦ κράτους γράφει τὰ ἐπόμενα ὁ καὶ ἐν προηγουμένῳ ἄρθρῳ μνημο-

νευθεὶς Ἄγγλος δημοσιογράφος Στίλλμαν, ἐκ τοῦ πλησίον παρακολουθῶν τὴν ἐξέλιξιν τῶν πραγμάτων.

«Ὅταν ἡ ρωσικὴ Κυβέρνησις ἀπεφάσισε νὰ κηρύξῃ τὸν πόλεμον, εἶχε προτείνῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα, ὅτι, ἐὰν ἀπέστελλεν ἐκεῖθεν τῶν συνόρων ἑλληνικὸν στρατὸν καὶ πρὸς ἀσκοποῦν ἀκόμη ἐπίθεσιν κατὰ τῆς Τουρκίας, καθ' ὃν χρόνον οἱ Ρῶσοι θὰ εἰσήλαινον εἰς τὸ τουρκικὸν ἔδαφος, ἡ Ἑλλὰς θὰ συμμετεῖχε τῶν εὐεργετημάτων τῆς νίκης μετὰ τὸ πέρας τοῦ πολέμου. Ἡ Ἑλλὰς ἐν τούτοις οὐδὲν ἔπραξε. Ἡ προσφορὰ ἀνεκείνη βραδύτερον, καθ' ὃν χρόνον ὁ πόλεμος προέλεγε τὸν θρίαμβον τῶν ρωσικῶν ὅπλων, ἀλλὰ καὶ τότε εἰς οὐδὲν διάβημα προέβησαν οἱ ἐν Ἀθήναις. Ὡς ἐκ τούτου ἡ Ἑλλὰς δὲν ἐλήφθη ὑπὲρ ὑπὸ τῆς Ρωσσίας κατὰ τὰς περὶ εἰρήνης διαπραγματεύσεις».

Οἱ κατὰ τὸν χρόνον ἐκεῖνον μεμφόμενοι τὴν ἐθνικὴν ἀδράνειαν τῆς οἰκουμενικῆς Κυβερνήσεως—ἐπὶ τέλους ὑπῆρχον τοιοῦτοι, εἰ καὶ ἐλάχιστοι—ἐθεωροῦντο ἰδεολόγοι. Οἱ πρακτικοὶ πολιτικοί, οἱ διευθύνοντες τὰ κοινά, ἀπηξίουσαν νὰ λαμβάνωσιν ὑπ' ὄψει πᾶσαν ἀντίθετον γνώμην. Καὶ διήλθον τὸν χρόνον αὐτῶν ἐν μακαρίᾳ ἀμεριμνομερίμνῃ ἐπὶ τῶν ὑπευθυνῶν ἐδωλίων. Τινὲς μὲν ἐκ τῶν ὑπουργῶν ἀπέκλινον πρὸς τὰς ρωσικὰς προτάσεις, φρονοῦντες ἐπιβαλλομένην ἐκ τῶν πραγμάτων δράσιν τινα τῆς Ἑλλάδος ἐν τῷ διεξαγομένῳ ἑλληνοτουρκικῷ πολέμῳ, ἔστω καὶ φαινομενικῇ· ἀλλ' οἱ λοιποί, καὶ δὲν ἦσαν ἀνίσχυροι παρὰ τῇ δημοσίᾳ γνώμῃ τοῦ τόπου, ἀπέκλινον ὑπὲρ τῆς ἀγγλικῆς πολιτικῆς, ὡς τῆς μᾶλλον φιλελληνικῶς φρονοῦσης ἐν τῇ ὑφισταμένη κρίσει τῶν ἀνατολικῶν πραγμάτων. Ἀληθῶς ἡ κυβέρνησις Μπήκονσφηλδ, κατὰ τὰς ἐν Βουλγαρίᾳ γενομένας σφαγὰς, ἐπεδείξατο τὴν συνήθη αὐτῆς καιροσκοπικὴν καὶ χρησιμοθηρικὴν πολιτικὴν. Ὑπεστήριξε τὴν Ὑψηλὴν Πύλιν κατὰ τῆς πανσλαβικῆς πολιτικῆς.

Οὕτως ἐξευλίσοντο τὰ πράγματα ἐν τῇ νοτιανατολικῇ Εὐρώπῃ. Ἡ οἰκουμενικὴ Κυβέρνησις οὐδεμίαν ἐξεδήλου θετικὴν γνώμην περὶ τοῦ ποιητέου. Αἱ ρωσικαὶ στρατιαί, ὑποβοηθούσης καὶ τῆς Ρωμουρίας, μετὰ κρατερὰν ἄμυναν τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ, ἐπεκράτησαν ἐν Πλέβνα, μετ' ἀγῶνας δὲ φοβεροὺς διέβησαν τὸν Αἶμον καὶ προσήγγισαν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ἐπὶ τέλους ὁ ρωσικὸς στρατὸς κατεσκήνου πικροφόρος ἐπὶ τοῦ ἁγίου Στεφάνου, ἐνδὸς τῶν προαστείων τῆς προατευούσης τοῦ ὀθωμανικοῦ κράτους.

Ἐντὸς ὀλίγων ἡμερῶν, μετὰ πολλὰς δυστροπίας τῶν διευθυνόντων τὰ τῆς τουρκικῆς αὐτοκρατορίας, ὑπεγράφητο μεταξὺ ἀμφοτέρων τῶν ἐμπολέμων ἡ πολυθρόνητος Συνθήκη τοῦ ἁγίου Στεφάνου.

Ὁ Ἑλληνισμὸς ἐτίθετο ἔξω τοῦ νυμφῶνος· οὐδαμῶς ἐλαμβάνετο ὑπ' ὄψει τοῦναντίον μάλιστα κατεπατοῦντο καὶ παρεβιάζοντο τὰ ἱστορικὰ αὐτοῦ καὶ ἔθνικὰ δίκαια ἐν Μακεδονίᾳ καὶ Θράκῃ.

Ἐν τῷ τῷ ἄρθρῳ τῆς φοβερᾶς Συνθήκης περιλαμβάνοντο τὰ ἐπόμενα, σχετικὰ ἕως πρὸς τὴν δημιουργίαν μιᾶς μεγάλης Βουλγαρίας.

Ἡ Βουλγαρία θέλει σχηματίσῃ αὐτόνομον ὑποτελεῖ ἡγεμονίαν μετὰ χριστιανικῆς διοικήσεως καὶ ἐθνοφρουρᾶς. Τὰ ὁριστικὰ ὅρια τῆς Βουλγαρίας διαχαραχθῆσονται ὑπὸ τουρκοορρωσικῆς ἐπιτροπῆς πρὸ τῆς ἐκκενώσεως τῆς Ρωμυλίας.

«Τὰ ὅρια ταῦτα θέλουσι χωρῆ ἀπὸ Βράνης εἰς Καστορίαν διὰ τοῦ Καρὰ-δάγ, τοῦ Καραδρῖνε καὶ τῶν ὄριων τοῦ Γράμμου, τῆς συμβολῆς τοῦ Μογλενίτζα καὶ Βαρδάρ (πρὸς δυσμὰς τῆς Θεσσαλονίκης) μέχρι τῶν μέσων τοῦ Βεσίκ-Γκιόλ, θέλουσι φθάσῃ μετὰ τοῦ Καρασοῦ (Στρυμόνος) εἰς τὴν θάλασσαν, θέλουσιν ἀκολουθήσῃ παραλλήλως τὸν κόλπον τῆς Καβάλας καὶ τὴν ἄλυσιν τοῦ Τοάτελπε μέχρι τῶν ὄριων τῆς Ροδόπης, καὶ διερχόμενα τὸν ποταμὸν Ἄρδαν, θέλουσιν ἀφήσῃ ἐκτὸς τὴν Ἀδριανούπολιν, θέλουσι φθάσῃ διὰ τοῦ Λουλὲ βουργὰς εἰς τὸν Εὐξείνον, παραταθήσονται μέχρι τοῦ Χεκίμ ταμετανῆ καὶ ἐκεῖθεν μέχρι τῆς Μαγκίλιας, καὶ θέλουσιν ἀκολουθήσῃ τὰ ὅρια τοῦ σαντζακίου Τούλτσης μέχρι κίτωθεν τῆς Ράσοβας ἐπὶ τοῦ Δουνάβεως.»

Πρὸς τοῖς ἄλλοις διὰ τῆς συνθήκης ταύτης ἡ Βουλγαρία, περιλαμβάνουσα μέγα μέρος τῆς Θράκης καὶ ἅπασαν σχεδὸν τὴν Μακεδονίαν, κατήρχετο μέχρι τῶν ἀκτῶν τοῦ Αἰγαίου. Καταληφθεὶς ἐκ μέθης ἐπὶ τῇ ἐπιτυχίᾳ ταύτῃ τῆς πανσλαβιστικῆς ὁ στρατηγὸς διπλωμάτης Ἰγνάτιεφφ, τρίβων τὰς χεῖρας ἐκ χαρᾶς, ἐξεφώνησε τὸ πολυθρόνητον ἐκεῖνο :

«Καὶ ἤδη οἱ Ἕλληνες θὰ μεταβαίνωσιν εἰς Κωνσταντινούπολιν κολυμβῶντες !».

ΛΒ΄.

20 Φεβρουαρίου 1909

Μία τῶν μᾶλλον ἀποφράδων ἡμερῶν τοῦ ἱστορικοῦ ἡμερολογίου τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους εἶνε ἐκείνη, καθ' ἣν πρὸ τῶν πυλῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπεγράφη ἡ Συνθήκη τοῦ Ἁγίου Στεφάνου. Σύμπαν τὸ ἑλληνικόν, τὸ τε ἐλεύθερον καὶ τὸ ἀλύτρωτον, κατελήφθη ἐκ φρίκης, καὶ ἔτι μᾶλλον ἐξ ἀλγεινῶν προαισθήσεων ἐπὶ τοῖς ἀποτελέσμασιν, τίτινα θὰ ἦσαν τὰ ἐναγκαῖα ἐπακόλουθα τῆς νίκης τῶν Ρώσων κατὰ τῶν Τούρκων. Οἱ περὶ τὴν οἰκουμενικὴν κυβέρνησιν, οἱ δημιουργοὶ αὐτῆς πρὸ τινῶν μηνῶν δὲν ἀνέμενον, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, τοιοῦτο ναυάγιον τῶν ἔθνικῶν ἐλπίδων. Πρὸ τῆς ἐπελθούσης καταστροφῆς, ὁ λαὸς τῆς πρωτεύουσας τοῦ ἑλληνικοῦ κράτους κατελήφθη ἐκ νευρικοῦ παροξυσμοῦ, καὶ μὴ ἔχων ἢ μὴ δυνάμενος τί νὰ πράξῃ, ἐνόμισεν ἱκανοποιῆσαι ἑαυτοῦ νὰ θραύσῃ τὰς θύρας καὶ τὰ παράθυρα τῶν ὑπουργῶν τῆς Οἰκουμενικῆς, ἀντὶ νὰ θραύσῃ τὴν κεφαλὴν του. Αὐτῆμερον τὸ ὑπουργικὸν Συμβούλιον ὑπέβαλλε τὴν παραίτησίν του· ἀντιτίθετο δ' ὁ σχηματισμὸς νέου ὑπουργείου εἰς ἓν τῶν μελῶν αὐτοῦ, τὸν Ἁλ. Κουμουνοῦρον, ὅστις προσελάμβανε πρὸς τοῖς ἄλλοις ὡς συνυπουργὸν καὶ ἕτερον ἐκ τῆς Οἰκουμενικῆς, τὸν Θ. Δηλιγιάννην. Τῇ νέα κυβερνήσει, καθισταμένη ὁμοειδεῖ ὅπως δήποτε, ἀντιτίθετο—κατόπιν ἐορτῆς, ἡ ἀμεσώτερα ἐνέργεια ἐν ταῖς ὁμόροις ἐπαρχίαις, ἡ διεκδίκησις τοῦ ἔθνικοῦ προγράμματος, ἡ δημιουργία ἑλληνικοῦ ζητήματος. Meglio tardi che mai. θὰ ἐπιφωνήσῃ ὁ αἰσιόδοξος. Ἄλλ' ὅπως διετέλουν κατὰ τὰς ἡμέρας ἐκεῖνας τὰ πράγματα—ἐν μὲν τῷ ἐλευθέρῳ κράτει πλήρης ἀναρχία, ἐν δὲ τῷ ἀλυτρώτῳ θλιβερὰ ἀπογοήτευσίς—τί θὰ ἠδύνατο νὰ ἐνεργήσῃ καὶ ἡ δραστηριωτάτη τῶν κυβερνήσεων; Μεταξὺ Ρωσσίας καὶ Τουρκίας εἶχε συνομολογηθῆ ἤδη συνθήκη εἰρήνης. Ἄν δὲ ἡ συνθήκη αὕτη συγκρόνως σχεδὸν κατηγγέλλετο καὶ ἐσχετίζετο τῇ πρωτοβουλίᾳ τοῦ ἀνακτοβουλίου τοῦ Ἁγίου Ἰακώβου, ἀπεφασίζετο δὲ μετ' ὀλίγον νὰ συνέλθῃ διπλωματικὴ Σύνοδος ἐν Βερολίνῳ, ὥστε οὐδὲν ἦτο δυνατόν νὰ προέλθῃ ἐκ μέρους τοῦ ἑλληνικοῦ κράτους πρὸς διεκδίκησιν τῶν ἀξιώσεών του ἐν τῇ Χερσονήσῳ τοῦ Αἴμου, τῆς Τουρκίας οὔσης ἤδη ἐλευθέρως νὰ διαθέτῃ τὰς στρατιωτικὰς αὐτῆς δυνάμεις κατὰ πάσης ἑλληνι-

κῆς ἐπιδρομῆς ἢ ἐξεγέρσεως, οὐχ ἦττον ἐνομίσθη ὑπὸ τῶν ἐπισήμων πολιτικῶν κύκλων τοῦ ἐλευθέρου κράτους, ὅτι ἐπεβίλλετο ἐνέργειά τις καὶ πολεμικὴ διαδήλωσις. Διὰ τῆς κωμικῆς ταύτης ἐνεργείας ἱκανοποιεῖτο καὶ διεθρύνετο ἡ ἐθνικὴ φιλοτιμία. Καὶ παραχορῆμα ἐλάμβανε τὴν διαταγὴν τοῦ ὑπουργικοῦ συμβουλίου ὁ παρὰ τὰ ἑλληνοτουρκικὰ σύνορα στρατὸς νὰ εἰσεέλθῃ εἰς τὸ θεσσαλικὸν ἔδαφος. Τίνι τρόπῳ εἰργάσθη ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ ἡ Ἑλλάς, μετὰ πόσης δεξιότητος καὶ νοημοσύνης, ἀντιγράφω καὶ πάλιν ἐκ τῶν Ἀπομνημονευμάτων τοῦ ἤδη μνημονευθέντος Ἀμερικανοῦ Στίλμανν, τὸ τεμάχιον, τὸ ἀφορῶν εἰς τὴν ἔξοδον τῶν ἑλληνικῶν στρατευμάτων πρὸς κατάληψιν τῶν ὁμόρων ἐπαρχιῶν, Ἡπείρου καὶ Θεσσαλίας :

« Ἀπέλπιδες οἱ Ἕλληνες ἐκ τῆς διαπεύσεως πασῶν τῶν ἐλπίδων των, ἐσκέφθησαν ὅπως ἐπιχειρήσωσιν ἀμέσως εἰσβολὴν εἰς Ἡπειρον καὶ Θεσσαλίαν. Τὸ ἐπαναστατικὸν κομιτᾶτον ἐσχεδίασε τὴν ἀπὸ θαλάσσης ἐπιδρομὴν κατὰ τῆς Ἡπείρου. Ἐκατοντάδες τινὲς ἀνδρῶν διαφόρων ἐθνικοτήτων, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἦσαν πλεῖστοι γενναῖοι Ἰταλοὶ, πλήρεις φιλελληνικοῦ ἐνθουσιασμοῦ, ἀπεβιβάσθησαν εἰς τὸν ἀπέραντι τῆς Κερκύρας λιμένα τῶν Ἀγίων Σαράντα καὶ ἀφέθησαν ἐπὶ τῆς ἀκτῆς μὲ ἀνεπαρκεῖς προμηθείας τροφῶν καὶ πολεμεφοδίων, τοῦ κομίσαντος ἀτμοπλοίου ἀπελθόντος καὶ ἐγκαταλιπόντος αὐτοὺς εἰς τὴν τύχην των, νὰ σφραγῶσιν ὑπ' αὐτὰ τὰ ὄμματα τῶν κατοίκων Κερκύρας, μετὰ γρίκης θεωμένων τὸ τρομερὸν θέαμα. Ὀλίγοι μόνον ἐκ τῶν ἀτυχῶν τούτων ἐθελοντῶν κατώρθωσαν νὰ διαφύγωσιν ὑπὸ τὴν ὀδηγίαν ἑνὸς τῶν Ἑλλήνων, γνωρίζοντος τὰ μέρη καὶ ὀδηγήσαντος αὐτοὺς διὰ τῶν ὁρέων εἰς τὸν Ἀμβρακικὸν κόλπον, τῶν λοιπῶν φονευθέντων, ἄνευ σχεδὸν ἀντιστάσεως, καθ' ὅσον οὐδεμίαν πρόνοιαν εἶχε ληφθῆ περὶ τῆς διὰ θαλάσσης σωτηρίας αὐτῶν. Εἰς ἑτέραν ἐσχατιᾶν τῶν συνόρων, διὰ τῆς ἰδίας τακτικῆς κατωρθώθη ἐπιτυχὴς ἐπανάστασις βραχείας διαρκείας τῶν περὶ τὸ Βόλου μερῶν, ἐκπνευσάσης μετὰ ὀλιγοήμερον μίχην, διαρκούσης τῆς ὁποίας ἐφορευθῆ ὑπὸ τῶν Τούρκων ὁ ἀνταποκριτὴς τῶν « Τίμης » Ὀγγλ.

Ἡ ἑλληνικὴ Κυβέρνησις, εὐρισκομένη πρὸ τοῦ διλήμματος τῆς δράσεως ἢ τῆς ἀποστερήσεως τῶν εὐεργετημάτων τῆς εἰρήνης, ἀπεφάσισεν ὅπως ὁ στρατὸς, ὁ μέλλων νὰ διέλθῃ τὰ σύνορα, διοικῆται προσωπικῶς ὑπὸ τοῦ βασιλέως, ἀλλ' ὁ βασιλεὺς τόσον προθύμως ἐσπένεσε

ν' ἀρνηθῆ τὴν τιμὴν, ὥστε τὸ σχέδιον ἐγκατελείφθη. Εἷς ἐκ τῶν ὑπουργῶν μὲ διεβεβαίωσε, ὅτι ὁ βασιλεὺς μὲ δάκρυα εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς ἰκέτευε νὰ ἐξαιρεθῆ ἀπὸ τὸ σχέδιον. Οὐδέποτε κατώρθωσε νὰ ἔχη δημοτικότητα ἐν τῇ χώρᾳ ὁ βασιλεὺς Γεώργιος, τὸ σφάλμα δὲ τοῦτο, ὅπως μὴ βαδίσῃ συμφῶνως μὲ τὴν πανελλήνιον πολιτικὴν, ἤγειρε κατ' αὐτοῦ τὴν λαϊκὴν δυσθυμίαν. Φαίνεται ὅμως πιθανόν, ὅτι κατενόει, ὅτι οὐδεμία παρασκευὴ εἶχε γείνη πρὸς τοιοῦτο κίνημα καὶ ὅτι θὰ κατέληγεν εἰς καταστροφὴν.

» Ἡ πραγματικὴ αἰτία τῆς ἀποτυχίας τοῦ κινήματος ἀφείλετο εἰς τὴν γενικὴν ἀδυναμίαν πρὸς παρασκευὴν, εἰς τὴν ὅποian ἡ Κυβέρνησις ἐξθύμως ὑπεστηρίζετο ὑπὸ τοῦ ἔθνους.

» Ἡ πρὸς ἑαυτοὺς ὑπερβολικὴ πεποίθησις τῶν Ἑλλήνων, ἣτις ἦτο τόσο μεγάλη, ὥστε νὰ ἐπιτρέπη εἰς αὐτοὺς νὰ πιστεύωσιν, ὅτι ἄνευ ὀργανώσεως καὶ πειθαρχίας ἦσαν ἱκανοὶ νὰ καταβάλωσι τὸν τουρκικὸν στρατόν, ὑπῆρξε πίνυτοις ἡ μοιραία ἀδυναμία των. Εἷς ἐκ τῶν ἀρχηγῶν τοῦ φιλοπολέμου κόμματος μοὶ ἔλεγε βραδύτερον :

» Οἱ Ἕλληνες εἶνε τόσο ἐξυπνοὶ, ὥστε δὲν ἔχουσιν ἀνάγκην νὰ γυμνασθῶσιν. Δύνανται ἄνευ γυμνασίων νὰ πολεμήσωσιν ἀρκετὰ καλὰ καὶ νὰ νικήσωσι τοὺς Τούρκους.

» Ἐν τούτοις τοὺς εἶδομεν εἰς τὴν Κέρκυραν πόσον κακῶς ἦσαν προητοιμασμένοι οἱ Ἕλληνες. Οἱ διερχόμενοι διὰ τῶν ὁδῶν τῆς Κερκύρας, ὅπως ἐπιβιβασθῶσι τῶν πλοίων καὶ διευθυνθῶσιν εἰς τὰ ἡπειρωτικὰ σύνορα, ἔκλαιον, ὥσάν νὰ μετέβαινον εἰς τὸν θάνατον. Ἡ ἀπάτη αὕτη ὡς πρὸς τὴν φυσικὴν στρατιωτικὴν ἰκανότητά των οὐδέποτε ἐγκατέλιπε τοὺς Ἕλληνας μέχρι τῆς τελευταίας ἐν Θεσσαλίᾳ καταστροφῆς. Διῆλθε μὲν πραγματικῶς ὁ στρατὸς τὰ σύνορα, ἀλλ' ἐντὸς τεσσαράκοντα ὀκτὸς ὥρῶν ἠναγκάσθη νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὸ ἑλληνικὸν ἔδαφος ἕνεκα ἐλλείψεως ἐπιτηδείων, τὰ ὅποια οἱ ἐπιτετραμμένοι τὰ τῆς ἐπιμελητείας εἶχον λησμονήσῃ.

Εὐνόητον ἐκ τῶν εἰρημένων, ὅτι πᾶσα αὕτη ἡ πολεμικὴ ἐνέργεια τῆς νέας Κυβερνήσεως, τῆς διαδεχθείσης τὴν ὀλεθρῆσαν Οἰκουμενικὴν, ἀπέβλεπε κυρίως εἰς ἓνα καὶ μόνον σκοπὸν—εἰς τὴν ἀποπλάνησιν τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, ἵνα πιστεύσῃ ὁ αἰώνιος οὗτος παῖς, ὅτι τὸ νέον ὑπουργικὸν Συμβούλιον, οὗ μετεῖχον, ὡς σπουδαιότατα μέλη μάλιστα, καὶ δύο τῶν πρώην ὑπουργῶν, ὁ πρόεδρος καὶ ὁ ἐπὶ τῶν Ἐξωτερικῶν

ὑπουργός, ἔμελλε νὰ δειχθῆ ἄξιον τῶν περιστάσεων. Διὰ τοῦ τρόπου τούτου ἤθελε κατευνασθῆ ἡ λαϊκὴ μῆνις, ὅπως καὶ πράγματι κατηνύασθη. Διότι λαός, οἷος ὁ ἑλληνικὸς, μεσημβρινός, ἀλλὰ καὶ εὐέξαπτος, λαμβάνει συνήθως ἐν τῇ ἐκτιμῇ τῶν πραγμάτων τὰ φαινόμενα μόνον, ἥκιστα δὲ τὴν οὐσίαν αὐτῶν. Οἱ ψυχολόγοι τῆς κρατούσης ὀλιγαρχίας ἐγίνωσκον κάλλιστα τοὺς ἀνθρώπους, τὸν λαόν, οὗ ἦσαν μόνιμοι ἐν τῇ Βουλῇ ἀντιπρόσωποι. Δὲν ἀπητιέτο πρὸς κατευνασμὸν τοῦ ἐξαφθέντος ἐθνικοῦ ἐνθουσιασμοῦ πρακτικὴ καὶ τελεσφόρος ἐνέργεια, ἤρκει πρὸς τοῦτο ἐν πυροτέχνημα. Καὶ τὸ πυροτέχνημα ὑπῆρξεν ἡ ἀποστολὴ στρατιωτικοῦ σώματος εἰς τὰς ὁμόρους τουρκικὰς ἐπαρχίας.

Μετὰ τὸ διάβημα τοῦτο ὁ διευθύνων τὸ ἐπὶ τῶν Ἐξωτερικῶν ὑπουργεῖον ἀνήγγειλεν εἰς τὰς εὐρωπαϊκὰς Δυνάμεις, ὅτι «ἡ ἑλληνικὴ Κυβέρνησις ἀπεφάσισε νὰ καταλάβῃ πρὸς ὡς τὰς ἑλληνικὰς ἐπαρχίας τῆς Τουρκίας. Τὸ μέτρον τοῦτο, ἐξακολουθεῖ ὀλίγον ὑποκριτικῶς ὁ ὑπουργός, δύναται νὰ φανῆ παρακεκινδυνευμένον, ἀλλὰ δὲν εἶνε οὔτε ἀδικαιολόγητον, οὔτε ἀσύνηθες. Ἡ Ἑλλὰς δὲν θέλει νὰ πολεμήσῃ πρὸς τὴν Τουρκίαν, ἀλλὰ νὰ προφυλάξῃ τὴν ἰδίαν αὐτῆς ἀσφάλειαν...» Ἐπειδὴ ὅμως ἡ Τουρκία ἐνδέχεται νὰ παρεξηγήσῃ τὸ πρᾶγμα καὶ νὰ κηρύξῃ ἡμῶν πόλεμον, παρακαλεῖσθε νὰ ἐπιστήσητε τὴν προσοχὴν τῆς κυβερνήσεως, παρ' ἣ διαμένετε, ἐπὶ τῆς σπουδαίας ταύτης περιπλοκῆς, ὅπως τὸ ἐνδεχόμενον τοῦτο δυστύχημα προληφθῆ ἢ ἐλαττωθῆ¹. Διὰ τιοῦτων οἰκτρῶν σοφισμάτων τὸ ἐπὶ τῶν Ἐξωτερικῶν ὑπουργεῖον τοῦ ἑλληνικοῦ κράτους ἀπεπειρᾶτο νὰ δικαιολογήσῃ τὸ ἀπονενομημένον ἐκεῖνο ἐγχείρημα, οἷον ἦτο ἡ μετὰ τὴν συνομολόγησιν τῆς ρωσσοτουρκικῆς ἀνακωχῆς, ὅποτε δηλαδὴ ἡ τουρκικὴ κυβέρνησις εἶχε λελυμένας τὰς χεῖρας, κατάληψις ἄνευ δεδικαιολογημένης ἀφορμῆς τῶν ὁμόρων ἑλληνικῶν ἐπαρχιῶν. Ἐπὶ τῇ φήμῃ, ὅτι ἡ τουρκικὴ κυβέρνησις διέτασσε τὸν στόλον αὐτῆς νὰ πλεύσῃ πρὸς τὸν Πειραιᾶ, ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις κατελήφθη ἐκ τρόμου. Περὶ τούτου γράφει τὰ ἐπόμενα εἰς τὴν κυβερνησίαν του ὁ τῷ καιρῷ ἐκείνῳ πρεσβευτῆς τῆς Ἰταλίας ἐν Ἀθήναις; «Εὐκόλον εἶνε νὰ φαντασθῆτε τὴν ἀμηχανίαν τῆς ἑλληνικῆς κυβερνήσεως, πρὸ

1 Τὰ αὐτὰ ἐπιανελαμβάνοντο μορῶς ὅσον καὶ προκλητικῶς μετὰ εἰκασαετίαν ἐν Κρήτῃ διὰ τῆς ἀποστολῆς ἑλληνικοῦ στρατεύματος εἰς τὴν νῆσον, ὑπὸ τὸν συνταγματάρχην Βάσσαν πρὸς κατάλυσιν τῶν τουρκικῶν ἀρχῶν!

πάντων ἀφοῦ ἐπληροφορήθη τὸν ἔκπλουν τοῦ θρωμανικοῦ στόλου». Οἱ τοιοῦτοι ὄντως δεδικαιολογημένοι φόβοι ἐφαίνοντο ζωηρῶς ταράττοντες τὴν ψυχὴν τοῦ Ἑλληνοῦ ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν, ὅστις, ζωηρῶς αἰσθανόμενος τὴν δυσφημίαν καὶ τοὺς κινδύνους, εἰς οὓς ἴθελεν ἐκτεθῆ τὸ ὑπουργεῖον, δὲν ἀνεκάλει τὸν στρατὸν ἐκ Θεσσαλίας, ἀπέκλινεν ὑπὲρ ἐξακολουθήσεως τῶν ἐχθροπραξιῶν, οὐδόλως ἐν τούτοις ἀρνούμενος, ὅτι αὕτη ἠδύνατο ν' ἀπολήξῃ εἰς καταστροφὴν». Τοιαύτη ἦτο ἡ πολιτικὴ ἀνανδρία τῶν διεπόντων τῷ καιρῷ ἐκεῖνον τὰ τῆς Ἑλλάδος. Προκριτωτέρα ἡ ἐθνικὴ καταστροφὴ τῆς ἀντιδημοτικότητος καὶ τῆς ἀπωλείας τοῦ ὑπουργικοῦ χαρτοφυλακίου. Ἀνάλογα πρὸς τὸν πρέσβην τῆς Ἰταλίας γράφει τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ καὶ ὁ ἐν Ἀθήναις πρέσβυς τῆς Ἀγγλίας πρὸς τὸν προϊστάμενόν του. Ὁ διευθύνων τὸ ἐπὶ τῶν Ἐξωτερικῶν ὑπουργεῖον τῆς Ἑλλάδος δὲν ἐδίστασε νὰ ὁμολογήσῃ εἰς αὐτόν, ὅτι ἡ «Ἑλλὰς ἴθελεν ἀποσύρῃ τὸν στρατὸν αὐτῆς ἐκ Θεσσαλίας, ἂν αἱ Μεγάλαι Δυνάμεις ἐνόμιζον ὅτι ἔπρεπε νὰ πράξῃ τοῦτο...»

Τοιοῦτῳ τρόπῳ ἐξηυτελίζετο πρὸ τῶν ἐν Ἀθήναις ἀντιπροσώπων τῶν Μεγάλων Δυνάμεων ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις διὰ τοῦ ἐπὶ τῶν Ἐξωτερικῶν ὑπουργοῦ αὐτῆς. Ἀσθενής, ἀσύντακτος, ἀδιοργάνωτος κατὰ ξηρὰν καὶ θάλασσαν, πῶς θὰ ἠδύνατο ν' ἀντικρούσῃ τὸν ἐχθρόν; Διετέλει ἀδρανής, καθ' ὃν χρόνον οὗτος περιεσπᾶτο, πολεμῶν πρὸς ἀνωτέρας δυνάμεις, ὅτε δὲ ἀπηλλάγη τῶν τοιούτων δυσχερειῶν, τότε μόνον οἱ διευθύνοντες τὰ ἐν Ἑλλάδι πράγματα ἔκριναν εὐθετον τὴν στιγμὴν τῆς ἐνεργείας.

Ὁ ἐξευτελισμὸς καὶ ἡ ἀκοσμία τῆς ἑλληνικῆς κυβερνήσεως κατὰ τὰς θλιβερὰς ἐκεῖνας ἡμέρας ἔσχε τὸ ἀποτέλεσμά της. Κινηθέντες εἰς συμπάθειαν οἱ ἐν Ἀθήναις ἀντιπρόσωποι τῶν Μεγάλων Δυνάμεων, συνῆλθον ἵνα συσκεφθῶσι, κείνῳ τρόπῳ ἠδύνατο νὰ διευκολυνθῇ εἰς τὴν ἑλληνικὴν κυβέρνησιν οἱ ἀδύνατοι διέξοδος ἐκ τῆς τοιαύτης δυσχερείας καὶ μέσον τι, ὅπως δικαιολογήσῃ ἐνώπιον τοῦ τόπου τὴν ἀνάκλησιν τοῦ στρατοῦ.» Πρὸ τῶν συνηγμένων ἐπὶ τὸ αὐτὸ πρέσβων προσῆλθε μετανοῶν καὶ ἐξαιτούμενος ἐπιείκειαν καὶ ὁ ἐπὶ τῶν Ἐξωτερικῶν ὑπουργός. Οἱ κύριοι οὗτοι εὐτυχῶς δὲν ὑπῆρξαν σκληροκάρδιοι. Ἐτηλεγράφησαν εἰς τὰς οἰκείας κυβερνήσεις, ὅτι ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις συγκατετίθετο ν' ἀνακαλέσῃ τὸν στρατὸν αὐτῆς ἐκ Θεσσα-

λλας ὑπὸ τὸν ὄρον τῆς περιφρουρήσεως τῆς ζωῆς καὶ τῆς περιουσίας τῶν κατοίκων τῶν ὁρίων ἐπαρχιῶν. Μετὰ πολλὰς καὶ αὐστηρὰς ἐπιτιμήσεις τῶν εὐρωπαϊκῶν κυβερνήσεων πρὸς τὴν ἑλληνικὴν, ἀνεκάλεσεν αὕτη τὸν ἑλληνικὸν στρατὸν ἐντεῦθεν τῶν συνόρων.

Ὁ κατὰ τὰς θλιβερὰς ἐκεῖνας ἡμέρας πρέσβυς τῆς Ἰταλίας ἐν Ἀθήναις, ἀνακοινῶν τὰ συμβαίνοντα εἰς τὴν κυβέρνησίν του, ἀφηγεῖτο πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ τὸ ἐπόμενον ἀξιοπερίεργον, ἀξιοπαρατήρητον, tratto caratteristico, ὅπως λέγει ἐν τῇ ἐκθέσει αὐτοῦ. Ἐνῶ ἑλληνικὴ κυβέρνησις καὶ εὐρωπαϊκὴ διπλωματία διετέλουν ἐν ἄκρῳ ἀνησυχίᾳ ἐπὶ τῇ ἐφισταμένῃ κρίσει, εἷς καὶ μόνος ἄνθρωπος ἐκ τοῦ διπλωματικοῦ κόσμου ἦτο ἀμέριμνος καὶ ἡσυχος : « Ἐξ ἀρχῆς τῆς κρίσεως ἐφαίνεται δεικνύων διὰ τοῦ ἀταράχου ἡθους του τὴν πεποίθησιν, ὅτι τὰ πράγματα δὲν θέλουσι φθάσῃ μέχρι ρήξεως » Ἦτο ὁ Φωτιάδης, πρέσβυς τῆς Τουρκίας ἐν Ἀθήναις. Ἄλλη παράδοξος σύμπτωσις ! Τὴν αὐτὴν ἀταραξίαν ἐπεδείκνυεν ἐν Κωνσταντινουπόλει εἰς τοὺς πρεσβευτὰς τῶν Μεγάλων Δυνάμεων καὶ ὁ πρωθυπουργὸς τῆς Τουρκίας, λέγων πρὸς τὸν πρεσβευτὴν τῆς Ἰταλίας παρὰ τῇ Ὑψηλῇ Πύλῃ τὰ ἐπόμενα χαρακτηριστικὰ : « Δὲν πιστεύω, ὅτι ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις προτίθεται νὰ πολεμήσῃ σπουδαίως, ὥστε διέταξα τοὺς ἡμετέρους ἐν Θεσσαλίᾳ σωματάρχας νὰ μὴ ἐπισπεύσωσι τὰς κινήσεις των, ὅπως ἀφειθῶσιν εἰς τὴν ἑλληνικὴν κυβέρνησιν ἡμέραι τινὲς πρὸς μεταμείλειαν. »

Τὸ θλιβερώτερον ἐν τῇ περιστάσει ταύτῃ χαρακτηριστικὸν τοῦ ἐξευτελισμοῦ τῆς ἑλληνικῆς κυβερνήσεως εἶνε ἡ αἴτησις αὐτῆς πρὸς τὴν ρωσικὴν, « ὅπως συμπεριλάβῃ τὸν ἑλληνικὸν στρατὸν καὶ τοὺς τυχόν ἐπαναστάτας ἐν τῇ ἀνακωχῇ ». Ἄλλ' αὕτη ἀπεκρίνετο περιφρονητικῶς ὅτι : « ἀφοῦ οἱ Ἕλληνες δὲν ἦσαν ἐμπόλεμοι, οὐδεὶς λόγος περὶ τούτου ἠδύνατο νὰ γείνη ».

Διὰ τῆς μεθόδου ταύτης εἰργάσθη ἡ Ἑλλὰς κατὰ τὴν κρίσιμον ἐκείνην περίοδον τῶν ἐτῶν 1877 — 1878. Οἱ ἐπίσημοι κύκλοι, περὶ μικρὰ καὶ εὐτελεῖ καταδαπανώμενοι, κατέλιπον τὴν χώραν κατὰ ξηρὰν καὶ θάλασσαν ἀσύντακτον, γυμνὴν παντὸς ἐξοπλισμοῦ, ἄρα καὶ πύσης συμμαχίας. Πρὸ τοῦ ρωσοτουρκικοῦ πολέμου καὶ κατ' αὐτὸν οὐδεμίαν ἐλαμβάνετο φροντίς πρὸς πολεμικὴν παρασκευὴν. Ὅτε δ' ἐπῆλθεν ἡ ὀλοσχερὴς καταστροφὴ τῶν τουρκικῶν στρατιῶν καὶ ἡ Συνθήκη τοῦ Ἁγίου Στεφάνου, τότε καὶ μόνον — ἀλλὰ πολὺ ἀργὰ — ἔκριναν οἱ κυβερνῶντες τ'

ἀναλάβωσι τὸν ἀγῶνα ἀπαράσκευοι καὶ παρὰ τὴν θέλησιν ὀλοκλήρου τῆς Εὐρώπης, ἣτις, προετοιμαζομένη διὰ τὴν Σύνοδον τοῦ Βερολίνου, δὲν ἠδύνατο ν' ἀνεχθῆ τὴν ἐκ νέου παραβίασιν τῆς εἰρήνης ὑπὸ τῆς Ἑλλάδος, τοῦτ' ὅπερ ἄλλως τε ὠδήγει αὐτὴν πρὸς ἀσφαλῆ καταστροφὴν, ὡς ὁμολογεῖ ἐπισήμως αὐτὸς ὁ ἐπὶ τῶν Ἐξωτερικῶν ὑπουργὸς τοῦ ἑλληνικοῦ κράτους. Ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις, ἀποβλέπουσα εἰς τὴν δημοτικότητα αὐτῆς καὶ τὴν ἐν τῇ ἐξουσίᾳ συντήρησιν, ἠναγκάσθη νὰ προβῆ εἰς κωμικὰς τινας, ἀλλὰ πάντῃ ἐπιζημίους διὰ τὴν ἐθνικὴν ὑπόληψιν καὶ ἀξιοπρόεσιν ἐνεργείας, ἐνεργείας σπασμωδικὰς καὶ βεβιασμένας, οἷα ἦτο ἡ ἀποστολὴ στρατοῦ εἰς τὴν ὄμορον Θεσσαλίαν, καὶ ἔτι μᾶλλον ἡ ἀποστολὴ ἐκτάκτων ἐθελοντῶν, ὡς ἐλευθερωτῶν τῶν ὑποδούλων, ὧν οἱ πλεῖστοι ἐστρατολογήθησαν ἐκ τῶν περιτριμμάτων τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς, δυσμενέστατα δ' ἐκρίνοντο ὑπὸ τῶν ἐν τῇ ἐλευθέρᾳ πατρίδι διπλωματικῶν καὶ προξενικῶν ἀντιπροσώπων τῶν εὐρωπαϊκῶν Δυνάμεων. Ὁ ἐν Ζακύνθῳ ὑποπρόξενος τῆς Ἀγγλίας γράφει εἰς τὴν κυβέρνησίν του, ὅτι κατὰ τὰς πληροφορίες τοῦ ἀρχηγοῦ τῶν ἐν τῇ νήσῳ ἐθελοντῶν εἶνε κατάδικοι ἐπὶ φόνῳ καὶ οἱ ὄπαδοι αὐτῶν, ἄνθρωποι τοῦ αὐτοῦ φουράματος». Αὐτὸς δ' ἐν Θεσσαλίᾳ κατὰ τὴν περίστασιν ἐκείνην φρονεθεὶς Ἕγγλος Ὁγγλ. μαχόμενος ὑπὲρ τῶν ἑλληνικῶν δικαίων, ἔγραφεν εἰς τὰς ἀγγλικὰς ἐφημερίδας τὰ ἐπόμενα σπαρακτικὰ : « Δὲν εἶνε ἄρα δυνατόν ν' ἀπέχωσιν οἱ Ἕλληνες Gentlemen ἀπὸ τοῦ συγχρωτισμοῦ μετὰ ληστῶν ; »

Βεβαίως ἐν τῇ ἐξεγέρσει ἐκείνῃ καὶ τῇ εἰς Ἡπειρον καὶ Θεσσαλίαν ἐκδρομῇ Ἑλλήνων εὐρίσκοντο πλεῖστοι Ἕλληνες, Gentlemen, ἐμπνεόμενοι ἐκ φιλοπατρίας ὑψηλῆς καὶ ὑπερόχου, μέγα ἐν τούτοις δυστυχῶς μέρος τῶν ἀνθρώπων τούτων ἦσαν ἀνάξιοι καὶ κατώτεροι τῆς ἀποστολῆς τῶν. Μετὰ τοιαύτην ἄστοχον καὶ ἐθνοκτόνον πολιτικὴν ἐνέργειαν τῶν ἐν Ἑλλάδι διευθυνόντων τὰ κοινά, ἐπισήμων καὶ ἀνεπισήμων, κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, ἠναγκάζετο ἡ ἑλληνικὴ Κυβέρνησις, κατόπιν τῶν ἀπειλῶν τῆς Τουρκίας καὶ τῶν διαμαρτυριῶν τῆς ἐπισήμου Εὐρώπης, νὰ ὑποχωρήσῃ καὶ νὰ διαλύσῃ πᾶσαν ἐπαναστατικὴν ἐξέγερσιν. Ἡ μόνη διπλωματικὴ ἐνέργεια, εἰς ἣν προέβη ἡ ἐξωτερικὴ πολιτικὴ τῆς Ἑλλάδος, ἦτο ἡ παράκλησις πρὸς τὴν ἀγγλικὴν κυβέρνησιν, « ὅπως ὑποβάλλῃ εἰς τὴν ἐν Βερολίνῳ μέλλουσαν νὰ συγκροτηθῆ Σύνοδον καὶ ὑποστηρίξῃ τὴν αἴτησιν τῆς προσαρτήσεως εἰς τὸ ἑλληνικὸν κράτος τῶν

«ὁμόρων ἐπαρχιῶν». Εἰς τὴν αἴτησιν ταύτην, ἐπαιτικὴν ὑπὸ πᾶσαν ἔποψιν, ἢ ἀγγλικὴ κυβέρνησις, ἢ ὅπως δῆποτε εὐνοϊκῶς ὑπὲρ τοῦ Ἑλληνισμοῦ διατεθειμένη κατὰ τὰς ἡμέρας ἐκεῖνας, λόγῳ συμφέροντος καὶ πρὸς καταπολέμησιν τῆς πανσλαβιστικῆς βουλμίας, οἷα ἐξεδηλώθη κατὰ τὴν σύνταξιν τῆς Συνθήκης τοῦ Ἁγίου Στεφάνου, ἀπεκρίνετο τὰ ἐξῆς σκληρότατα : «Ἡ κυβέρνησις τῆς Ἀνάσσης δὲν δύναται ν' ἀναλάβῃ ἐκ τῶν προτέρων ὑποχρέωσιν τινα περὶ τῆς ἀποφάσεως, ἣν ἐνδέχεται ν' ἀναλάβωσιν αἱ Δυνάμεις σχετικῶς πρὸς ζητήματα ἐδαφικῆς μεταρρυθμίσεως». Ἐπὶ τέλους, μετὰ πολλὰς προσπάθειάς καὶ ἐνεργείας παρὰ τοῖς ἐν Ἀθήναις ἀντιπροσώποις τῶν Μεγάλων Δυνάμεων τῆς κυβερνήσεως, ἦτις δὲν ἐδίστασε καὶ ν' αὐτοκαταδικασθῆ, ὁμολογοῦσα εἰς τὸν Ἄγγλον ἐπιτετραμμένον, «ὅτι ἡ στρατολογία ἀτάκτων σιφῶν ἦτο γεγονός ἀξιοθρήνητον καὶ δυσφημία διὰ τὴν Ἑλλάδα», ἐλάμβανεν αὕτη τὴν ὑπόσχεσιν τῆς ἀγγλικῆς κυβερνήσεως, μεσουρανούσης τῆς πολιτικῆς αὐτῆς δυνάμεως ἐν Εὐρώπῃ, ὅτι ἐν τῇ Συνόδῳ τοῦ Βερολίνου θὰ ἐλαμβάνετο πρόνοια περὶ «ἀγαθῆς διοικήσεως τῶν χριστιανικῶν πληθυσμῶν τῆς Τουρκίας καὶ ἀκροάσεως τῆς Ἑλλάδος ἐν τῇ Συνόδῳ».

Μετὰ τὴν τοιαύτην διπλωματικὴν ἐπιτυχίαν τῆς ἑλληνικῆς κυβερνήσεως, ἀπεφασίζετο μετ' ὀλίγον ἢ ἀποστολὴ Ἑλλήνων ἀντιπροσώπων πρὸς ὑπεράσπισιν τῶν δικαίων τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ἐν τῇ Συνόδῳ τοῦ Βερολίνου. Ἀφοῦ δὲν ἠδυνήθημεν νὰ παραστῶμεν διὰ τῶν ἔργων ἐν τῇ κρισιμωτάτῃ ἐκείνῃ ἐθνικῇ περιόδῳ, ἀπεφασίσαμεν νὰ ἐργασθῶμεν καὶ νὰ κηρύξωμεν τὰ δίκαια ἡμῶν διὰ τῶν λόγων. Ἀλλὰ δὲν ἐσκέφθημεν τὴν αἰωνίαν συμβουλήν τῆς ἱστορίας : Ἡ ἰσχυρὸς ἀποτελεῖ τὸ μόνον δίκαιον.

Τούτου ἐμέλλομεν καὶ πάλιν νὰ λάβωμεν πικρὰν πείραν ἐν τῇ πρωτεύουσῃ τοῦ Γερμανικοῦ κράτους.

Ἀλλὰ καὶ ἡ πολιτικὴ ἡμῶν μέθοδος καὶ ἡ ἐνέργεια ἐν τῇ περιστάσει ταύτῃ ἦτο ἀνταξία τῆς προτέρας πολιτικῆς καὶ πρὸς αὐτὴν συμφωνοτάτη.

ΛΓ΄.

27 Φεβρουαρίου 1909

Τὸ νέον ὑπουργεῖον, τὸ διαδεχθὲν τὴν Οἰκουμενικὴν ἐν τῇ ἐξουσίᾳ, μετὰ τὰς στρατιωτικὰς καὶ διπλωματικὰς αὐτοῦ ἐπιτυχίας ἐκεῖθεν τῶν συνόρων καὶ παρὰ τοῖς εὐρωπαϊκοῖς ἀνακτοβουλλοῖς, δι' ὧν κατώρθωσεν ἐπὶ τέλος νὰ λάβῃ ἐπόσχεσιν τῆς ἀγγλικῆς κυβερνήσεως περὶ ἐνεργείας αὐτῆς ἐν τῇ Συνόδῳ τοῦ Βερολίνου, ὅπως ζητηθῇ παρὰ τῆς Τουρκίας καλὴ διοίκησις τῶν ἐν τῇ χώρᾳ αὐτῆς χριστιανικῶν (οὐχὶ ἑλληνικῶν ἰδιαιτέρως) πληθυσμῶν ! καὶ ἐπιτραπῇ ἡ ἀκρόασις τῆς Ἑλλάδος, ἀπεφάσιζεν. ἐκβιαζόντων τῶν πραγμάτων, ν' ἀποστείλῃ τὸν κατάλληλον ἀντιπρόσωπον εἰς Βερολῖνον. Πρὸς τοῦτο βεβαίως ἔπρεπε νὰ ἐξευρεθῇ ὁ τῷ καιρῷ ἐκείνῳ κεκτημένος ἐκ τῶν Ἑλλήνων πολιτευτῶν τὰ μείζονα πλεονεκτήματα τῆς τοιαύτης ἀντιπροσωπείας. Καὶ εὐρίσκετο εὐτυχῶς τοιοῦτος ἀνὴρ τῷ καιρῷ ἐκείνῳ ἐν Ἑλλάδι. Ἦτο ὁ Χαρίλαος Τρικούπης, ἐπιδειξάμενος ἤδη ἀπὸ τοῦ 1863 πολλὰ διπλωματικὰ προσόντα. Εἶχε διαπραγματευθῆ ἴλιαν εὐδοκίμως καὶ ἀξιοπρεπῶς μετὰ τῆς ἀγγλικῆς κυβερνήσεως τὰ κατὰ τὴν παράδοσιν τῆς Ἑπτανήσου εἰς τὴν Ἑλλάδα, ὡς ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν ἐπὶ τῆς κρητικῆς ἐπανάστασεως τοῦ 1866 ἀπέδειξε μεγάλην δεξιότητα, ὡς πρωθυπουργὸς δὲ ἐν ἔτει 1875 ἐμαρτύρησε διὰ τῶν πραγμάτων, ὅτι δύναται καὶ τὸ ἑλληνικὸν κράτος νὰ διοικηθῇ φιλελευθέρως καὶ προοδευτικῶς, χωρὶς νὰ κορέσῃ ἐξ ὑπερτροφίας τὸν ἄπληστον στόμαχον τοῦ Κοινοβουλευτισμοῦ. Ὡς ἀρχηγὸς κόμματος προσελήφθη εἰς τὴν Οἰκουμενικὴν, διευθύνων τὸ ἐπὶ τῶν Ἐξωτερικῶν ὑπουργεῖον. Ὡς ἐκ τῆς μακρᾶς αὐτοῦ ἐν Εὐρώπῃ, καὶ δὴ ἐν Ἀγγλίᾳ, διαμονῆς, ἐν ἣ ἴσως ἢ ἄπαξ διηύθυνε τὴν ἑλληνικὴν ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ πρεσβείαν, ἐγίνωσκε κρεῖττον παντὸς ἄλλου τῶν ἐν Ἑλλάδι πολιτευομένων τὴν κατάστασιν τῶν εὐρωπαϊκῶν πραγμάτων, ἔτι δὲ προσωπικὰς ἔχων γνωριμίας μετὰ τῶν Ἀγγλῶν πολιτικῶν, ἰδίᾳ μετὰ τῶν ἐπικρατούντων τῷ καιρῷ ἐκείνῳ Συντηρητικῶν, ἠδύνατο νὰ συντελέσῃ ὑπὲρ πάντα ἄλλον πρὸς ἀξιοπρεπῆ καὶ τελεσφόρον ἀντιπροσωπείαν τῆς Ἑλλάδος ἐν τῇ Συνόδῳ τοῦ Βερολίνου. Ὁ ἀγγλικὸς ἀσπὴρ ἐμεσουράνει ἐπὶ τοῦ πολιτικοῦ καὶ διπλωματικοῦ στερεώματος τῆς Εὐρώπης μετὰ τὴν λαμπρὰν ἐπιτυχίαν, ἣν κατήνεγκε

τὸ ὑπουργεῖον τῶν Τόρων, κατορθῶσαν νὰ ματαιώσῃ τὴν μεταξὺ τῶν Ρώσων νικητῶν καὶ τῶν νικηθέντων Τούρκων συναφθεῖσαν Συνθήκην τοῦ Ἀγίου Στεφάνου. Ἰδίᾳ ἅπας ὁ Ἑλληνισμὸς κατέληφθη ἐξ ἐνθουσιασμοῦ ὑπὲρ τοῦ ἀγγλικοῦ κράτους, οὗ ὁ διευθύνων τὸ ἐπὶ τῶν Ἐξωτερικῶν ὑπουργεῖον Μαρκήσιος Σώλοβαρν, ἐν τῷ πολυθρῦλῳ αὐτοῦ πρὸς τὰς εὐρωπαϊκὰς Δυνάμεις ἐγγράφῳ, δι' οὗ κατήγγελλε τὴν εἰρημένην Συνθήκην, διὰ φρίσεως σοβαρᾶς καὶ συγκεκριμένης ἡμύνετο ὑπὲρ τῶν ἑλληνικῶν δικαίων ἐν τῇ Χερσονήσῳ τοῦ Αἴμου.

Σπανίως ἐν τῇ πολιτικῇ ἱστορίᾳ ἀρχαίων καὶ νεωτέρων χρόνων πολιτικῶς ἀνῆλθε ἐξήρθη εἰς τοσοῦτον ὕψος γενναιοφροσύνης καὶ φιλοδικαίων αἰσθημάτων. Διὰ τῆς περιφήμου αὐτοῦ ἐγκυκλίου ὁ Ἄγγλος ὑπουργός, καταγγέλλων τὴν Συνθήκην τοῦ Ἀγίου Στεφάνου ὡς ἑλληνοκτόνον καὶ μισελεύθερον, ἐπεκαλεῖτο τὴν προσοχὴν τῶν εὐρωπαϊκῶν Δυνάμεων ὑπὲρ τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους, οὗ λίαν εὐθαρσῶς προεφήτευε τὴν ἱστορικὴν ἐξώλειαν ἐν περιπτώσει πραγματώσεως τῆς Συνθήκης. Ὁ Ἑλληνισμὸς ἠθέλην ἀπορροφηθῆ ὑπὸ τοῦ σλαυοβουλγαρικοῦ κόσμου, ἐκλείπων μορφαίως ἀπὸ τῆς ἱστορικῆς σκηνῆς. Τοιαύτη ἦτο ἀρχομένου τοῦ 1878 ἡ ἱστορικὴ θεωρία τῆς ἀγγλικῆς πολιτικῆς. Ἐκ τοῦ γραφείου τοῦ ὑπουργείου τῶν ἐξωτερικῶν τῆς Ἀγγλίας ἐλάμβανον ὁδηγίας οἱ ἀντιπρόσωποι αὐτῆς, ὅπως καταβάλωσι πᾶσαν προσπάθειαν, οὐ μόνον ὅπως τύχη ἐπαρκοῦς ἀντιπροσωπεύσεως σύμπας ὁ ὑπόδουλός, Ἑλληνισμὸς, ἀλλὰ καὶ ὅπως «ληφθῶσι δεόντως ὑπ' ὕψει αἱ ἀπαιτήσεις, τὰς ὁποίας ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις θέλει ὑποβάλλῃ περὶ τινῶν ἐπαρχιῶν».

Τοιαύτη, ὑπὸ πᾶσαν ἔποψιν φιλελληνικοτάτη, ἐδεικνύετο ἡ πολιτικὴ τοῦ ἀγγλικοῦ ὑπουργείου ὀλίγον χρόνον πρὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς Συνόδου τοῦ Βερολίνου.

Ὡς μὴ ᾔφειλεν ἐν τούτοις, οἱ διευθύνοντες τὰ ἐν Ἑλλάδι πράγματα ἤκιστα ἀντελήφθησαν τῆς σημασίας τῆς πολιτικῆς ταύτης. Καθ' ὃν χρόνον σύμπας ὁ Ἑλληνισμὸς ἔστρεφε μετ' ἐμπιστοσύνης τὴν προσοχὴν αὐτοῦ πρὸς τὴν Ἀγγλίαν, ἡ ἐπίσημος Ἑλλάς, ἡ τέως ἐκλιπαροῦσα τὴν συνδρομὴν τῶν Ἀγγλικῶν ἀντιπροσώπων ἐν Ἀθήναις, ἀπέστρεφεν ἀπὸ τῆς πολιτικῆς ταύτης τὸ πρόσωπόν της. Αἰφνιδίως καθ' ἣν στιγμὴν ὁ ἤδη κληθεὶς ὡς ἀπεσταλμένος τοῦ ἑλληνικοῦ κράτους, καὶ συνάμα τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους, Χαρίλαος Τρικούπης, οὗ ἐτύγγανον γνωσιόταται καὶ

εὐλικρινέσταται αἱ πρὸς τὴν ἀγγλικὴν πολιτικὴν πεποιθήσεις, ἐλάμβανεν ἐπίσημον ἐντολὴν νὰ στραφῆ πρὸς τὴν πολιτικὴν ἐκείνην, ἣτις ἀκόμη πρὸ ἐλαχίστου χρόνου ἐβυσσοδόμησε τὸν ἐκμηδενισμόν ταῦ Ἑλληνισμοῦ. Οὐδέποτε τὸ ἐλληνικὸν γένος ἐβεβουλεύθη ἀνοσιώτερον ὅσον κατὰ τὴν φροβερὰν ἐκείνην στιγμὴν. Ἐπεβάλλετο εἰς τὸν ἐν Βερολίῳ μέλλοντα νὰ ἀντιπροσωπεύσῃ τὰ δίκαια καὶ τὰ συμφέροντα αὐτοῦ, οἷον εἰ νὰ παρὰ πρὸς ἐξέλιξιν, νὰ συμπράξῃ μετὰ τῶν πολεμίων αὐτοῦ, νὰ ἐγκαταλίπῃ καὶ νὰ δυσαρεστήσῃ τοὺς φίλους καὶ συμμάχους του. Ὁ Τρικούλης ἠγορήθη ἀποτόμως καὶ ὑπερηφάνως. Κατέθηκε τὴν διπλωματικὴν αὐτοῦ ἐντολὴν. Τοῦθ' ὅπερ ἀποτελεῖ φαινήν σελίδα ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ νεωτέρου Ἑλληνισμοῦ. Δὲν ἐδέχθη νὰ καταστῆ ὁ γενναῖος ἀνὴρ ἔρμαιον καὶ θῦμα ἀνθελληνικῆς πολιτικῆς, εἰς τὰς πλεκτάνας τῆς ὁποίας περιεπλέκετο, ἀκουσίως βεβαίως καὶ ἐξ ἐπιπολαιότητος, ἡ διευθύνουσα πολιτικὴ Κουμουνδούρου-Δηληγιάννη.

Τοῦ Τρικούλη καταθέσαντος τὴν ἐντολὴν αὐτοῦ, ἀπήρξατο εἰς Βερολίον ὡς ἀντιπρόσωπος τοῦ ἐλληνικοῦ κράτους ὁ ἐπὶ τῶν ἐξωτερικῶν ὑπουργὸς αὐτοῦ. Ἦτο ὁ Θεόδωρος Δηληγιάννης.

Ἐν τῇ πρωτεύουσῃ τοῦ γερμανικοῦ κράτους κατεδείκνυτο ἔτι μᾶλλον ἡ ἀβουλία καὶ τὸ ἀλλοπρόσαλλον, ἂν μὴ τὸ ἐγκληματικὸν τῆς ἐλληνικῆς πολιτικῆς. Ὁ ἀντιπρόσωπος τῶν ἐλληνικῶν δικαίων, ὁ φυσικώτερος, ὁ ἐθνικώτερος, παρεγνώρισεν ἐπὶ τοσοῦτον τὰς ὑποχρεώσεις τῆς ἀποστολῆς του, ὥστε ἡ ἀγγλικὴ πολιτικὴ, ἡ πρὸ τῆς συγκλήσεως τῆς Συνόδου, ἡ κατὰ τὰς πρώτας αὐτῆς συνεδρίας τοσοῦτον ἐπιδειξαμένη φιλελληνισμόν, κατελήφθη ἐκ ψυχρότητος καὶ ἀδιαφορίας. Τὸ αἷτιον τῆς μεταβολῆς ταύτης ἠρμηνεύθη τῷ καιρῷ ἐκείνῳ καὶ μετὰ ταῦτα διαφοροτρόπως. Ἄλλὰ... scripta manent. Ἡ ἐπιπολαιότης ἀνάγνωσις τῶν ἐπισήμων ἀγγλικῶν ἐγγράφων καὶ τῶν συζητήσεων ἐν τῇ Συνόδῳ προδίδει προφανῶς τὰ αἷτια τῆς ἀγγλικῆς μετατροπῆς.

Ἐπιτραπήτω μοι ἡ ἀντιγραφὴ μερικῶν κειμένων σχετικῶν πρὸς τὸ ὑπὲρ τοῦ ἐλληνικοῦ ἔθνους ἐνδιαφέρον τῷ καιρῷ ἐκείνῳ τῆς ἀγγλικῆς πολιτικῆς.

«Ὁ κ. Κρὸς τῷ κόμητι Βήκονσφηλδ καὶ τῷ μαρκησίῳ Σώλσβαρου.

... «Πρὶν ἢ ἡ Σύνοδος ἀρξῆται τῶν ἐργασιῶν αὐτῆς, πρέπει.»

ἀποφανθῆ περὶ ἄλλου ζητήματος. Κυβερνήσεις τινές, μὴ ὑπογράψασαι τὴν Συνθήκην τῶν Παρισίων, θέλουσι ζητήσῃ τὴν εἰσαγωγὴν αὐτῶν εἰς τινὰς τοῦλάχιστον τῶν συνεδριάσεων, ἵνα τὰ συμφέροντα αὐτῶν ἐκτεθῶσιν ὑπὸ τῶν ἰδίων ἀντιπροσώπων, προκειμένου περὶ ὄρων τινῶν τῆς Συνθήκης τοῦ Ἁγίου Στεφάνου, ἐνδιαφερόντων αὐτὰς σπουδαίως. Μεταξὺ τούτων ἡ Ἑλλὰς ἐνοῦται διὰ στενωτάτων δεσμῶν πρὸς τινὰς πληθυσμούς, περὶ τοῦ μέλλοντος τῶν ὁποίων προνοεῖ ἡ Συνθήκη, καὶ ὥς ἐκ τούτου φαίνεται ἔχουσα τὰ μᾶλλον ἀναντίρροπα δικαιώματα, ὅπως τύχῃ τοιούτου προνομίου. Θέλετε λοιπὸν ὑποστηρίξῃ τὴν ἀπαίτησιν ταύτην τῆς Ἑλλάδος ἐκ μέρους τῆς Κυβερνήσεως τῆς Ἀνάσσης κατὰ τὴν ἐκάρξιν τῆς Συνόδου, προσπαθοῦντες παντὶ σθένει νὰ τύχητε ὑπὲρ αὐτῆς ἐλευθερίου καὶ εὐρείας παραχωρήσεως τοιούτου δικαιώματος. Αἱ ἀπαιτήσεις τῆς Ρωμανίας καὶ Σερβίας δὲν εἶνε ἐξ ἴσου ἀναμφισβήτητοι, πρῶτον διότι τὰ κράτη ταῦτα δὲν εἶνε εἰσέτι ἀνεξίτητα, καὶ δεύτερον διότι, συμμαχήσαντα μετὰ τῆς Ρωσίας, ἐνεπιστεύθησαν τὰ δικαιώματα αὐτῶν εἰς χεῖρας τῆς Δυνάμεως ταύτης, ἣτις δὲν ἐθεώρησεν αὐτὰ δικαιούμενα νὰ συμμετάσχῃ τῆς Συνθήκης τοῦ Ἁγίου Στεφάνου. Οὐχ ἦτον ἡ Κυβέρνησις τῆς Ἀνάσσης θέλει εὐχαριστηθῆ, ἂν αἱ αἰτήσεις τῶν τύχῃσιν ἐπιεικοῦς ὑποδοχῆς, ὑποστηρίξουσα τὴν εἰσαγωγὴν αὐτῶν εἰς τὰς ἰδίως ἐνδιαφερούσας αὐτὰς συνεδριάσεις τῆς Συνόδου».

«Ὁ Μαρκήσιος Σώλσβαρυ τῷ Λόρδῳ Ὁδῷ Ρῶσσελ

Ἐν Λονδίῳ, 8 Ἰουνίου 1878.

... «Ἡ ἀπαίτησις τῆς Ρωσίας, ὅπως γνωμοδοτήσῃ αὕτη μόνη περὶ τοῦ διοικητικοῦ ὀργανισμοῦ τῆς Βουλγαρίας, Θεσσαλίας, Ἡπείρου, Κρήτης καὶ τῶν ἄλλων ἐπαρχιῶν τῆς Εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας δὲν δύναται νὰ γείνη δεκτὴ παρὰ τῶν λοιπῶν Δυνάμεων, οὐδὲ θέλει πιθανῶς ὑποστηριχθῆ. Αἱ ἀπαιτήσεις, τὰς ὁποίας θέλει ὑποβάλλῃ ἀναμφιβόλως ἡ Κυβέρνησις τῆς Ἑλλάδος περὶ τινῶν τῶν ἐπαρχιῶν τούτων, θέλουσι ληφθῆ δεόντως ὑπ' ὄψει ὑπὸ τῶν πληροεξουσίων τῆς Ἀνάσσης καί, ὥς δὲν ἀμφιβάλλω, ὑπὸ τῶν ἀντιπροσώπων τῶν ἄλλων Δυνάμεων... Εἶνε δὲ οὐσιῶδες νὰ προφυλαχθῆ ὁ ἑλληνικὸς πληθυσμὸς, ὁ κατ' εὐρείαν ἀναλογίαν περιληφθῆς ἐν τῇ Νέᾳ Βουλγαρίᾳ διὰ τῆς Συνθήκης τοῦ Ἁγίου Στεφάνου, ἀπὸ τοῦ κινδύνου τῆς ἀπορροφῆσεως ὑπὸ τοῦ πλεονάζοντος σλαβικοῦ στοιχείου, ἡ δὲ Θεσσαλονίκη καὶ ἡ Καβάλλα νὰ διατηρῶνται

μακρὰν τῆς δικαιοδοσίας παντὸς κράτους, δυναμένου νὰ ὑποπέσῃ εἰς τὴν ἐπιτροπὴν τῆς Ρωσσίας. Ἡ παραλία ἐν γένει τοῦ Αἰγαίου πρέπει νὰ μείνῃ πῆ Τουρκία».

Ὁ Μαρκήσιος Σώλσβαρυ τῷ Κ. Κρὺς

Ἐν Βερολίνῳ, 13 Ἰουνίου 1878.

«Ἐγνωστοποίησα ἤδη, ὅτι τὴν Πέμπτην θέλω προτείνῃ ἐκ μέρους τῆς Μεγάλης Βρετανίας εἰς τὸ Συνέδριον νὰ γείνωσι δεκτοὶ οἱ ἀντιπρόσωποι τῆς Ἑλλάδος εἰς τὰς συνεδριάσεις αὐτοῦ.

Ὁ αὐτὸς τῷ αὐτῷ

Ἐν Βερολίνῳ, 18 Ἰουνίου 1878.

«Ἡ δευτέρα συνεδρία τῆς Συνόδου ἐγένετο χθές. Κατὰ ταύτην ὑπέβαλον πρότασιν περὶ παραδοχῆς τῆς Ἑλλάδος εἰς τὸ Συνέδριον, ἣν ἐπηκολούθησε βραχεῖα συζήτησις τῇ προτάσει ὁμοῦς τοῦ πρίγκιπος Βίσμαρκ ἢ περαιτέρω συζήτησις ἀνεβλήθη εἰς τὴν προσεχῆ συνεδρίαν, ἵνα δοθῆ τοῖς πληρεξουσίοις καιρὸς πρὸς μελέτην τοῦ κειμένου τῆς προτάσεως, μελλούσης νὰ τυπωθῆ μετ' ἄλλης προτάσεως περὶ τοῦ αὐτοῦ ζητήματος, ἣν κατὰ προτροπὴν τοῦ κ. Βαδιγγτῶνος ἀνέγνωσεν ὁ κ. Δεπρέζ, τρίτος πληρεξούσιος τῆς Γαλλίας.

«Ἄλλ' οἱ κατοικοῦντες τὰς ἐπαρχίας ταύτας Χριστιανοὶ διαιροῦνται εἰς δύο κατηγορίας, ὧν οὔτε τὰ συμφέροντα, οὔτε αἱ συμπάθειαι συμφωροῦσιν ἀλλήλαις.

«Ἡ Σύνοδος καλῶς γινώσκει, ὅτι οἱ δεσμοὶ τῆς φιλίας, οἵτινες συνέδεον πρότερον τοὺς Ἕλληνας καὶ Σλαῦους ὑπηκόους τοῦ Σουλτάνου, διεσπάραξαν κατὰ τὰ τελευταῖα ταῦτα ἔτη, αἱ δὲ ἐθνικότητες αὗται κατέστησαν ἀντίζηλοι. Οἱ πρότερον ἀναγνωρίζοντες τὴν κυριαχίαν τοῦ Ἑλληνικοῦ Πατριάρχου Σλαῦοι ὑπετάγησαν εἰς ἄλλην ἐκκλησιαστικὴν ἀρχήν, πολλοῦ δὲ τῆς ὑπὸ Ἑλλήνων οἰκουμένης χώρας τὸ δικαίωμα τῆς κτήσεως ἐκκλησιῶν καὶ σχολείων ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς ἀμφισβητήσεις καὶ συγκρούσεις μεταξὺ τῶν δύο ἐθνικοτήτων.

«Ὁ ἀνταγωνισμὸς κατέστη σοβαρώτερος μετὰ τὰ τελευταῖα συμβάντα, τὰ δὲ ἐκ τούτων ἀναρριπισθέντα πάθη ἀπεξένωσαν ἔτι μᾶλλον ἀπ' ἀλλήλων τὰς δύο φυλάς. Σήμερον δὲν πρόκειται πλέον περὶ ἀπλῆς ἐκκλησιαστικῆς διχογνωμίας. Οἱ Ἕλληνες φοβοῦνται, καὶ δικαίως, τὴν

ὑποδούλωσιν τῆς ἐκκλησίας, τὸν ἐξοστρακισμὸν τῆς γλώσσης καὶ τὴν ἀπορρόφησιν τῆς φυλῆς αὐτῶν, ἂν ἀπονεμηθῇ ὑπέροχος θέσις εἰς τοὺς ἀντιζήλους των. Ταῦτα εἶπε δι' αὐτοὺς ζητήματα ὑψίστης σπουδαιότητος, ἀφοῦ ἡ τύχη των ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ τρόπου, δι' οὗ τὸ Συνέδριον θέλει διατυπώσῃ τὰς ἰατάξεις, τὰς προωρισμένας νὰ προστατεύσωσι τοὺς Χριστιανοὺς καὶ νὰ χορηγήσωσιν ἀσφάλειαν καὶ τάξιν εἰς τὰς εὐρωπαϊκὰς ἐπαρχίας τῆς Τουρκίας.

« Ἄλλ' αἱ δύο αὗται φυλαὶ δὲν παρίστανται πρὸ τῆς Συνόδου ἰσόπαλοι, ἀφοῦ οἱ μὲν Σλαῦοι προστατεύονται ἐν τῇ αἰθούσῃ ταύτῃ ἐπὶ στρατιωτικοῦ ἔθνους ὁμοδόξου, ὁμοφύλου καὶ ἔχοντος ὑπὲρ αὐτοῦ τὸ γόητρον προσφάτων θριάμβων, ἐνῶ οἱ Ἕλληνες ὑπ' οὐδενὸς ἀντιπροσωπεύονται συγγενοῦς λαοῦ. Ἡ Κυβέρνησις τῆς Ἀνάσσης φρονεῖ λοιπὸν, ὅτι αἱ ὑπὸ τοιοῦτους ὄρους ληφθησόμεναι ἀποφάσεις δὲν δύνανται νὰ ἰκανοποιήσωσι τὴν ἑλληνικὴν φυλὴν καὶ ἐκ τούτου οὐδὲ ν' ἀσφαλίσωσι τὴν ἡσυχίαν τῆς ὀθωμανικῆς Ἀυτοκρατορίας καὶ τὴν εἰρήνην τῆς Εὐρώπης, ἐπικειμένων ἀείποτε νέων ταραχῶν παρὰ λαῶν, ὀλοπύχως ἀφωσιωμένῳ εἰς τὴν πίστιν καὶ τὴν ἐθνικότητα αὐτοῦ, ὅστις ἤθελε σχηματίσῃ τὴν πεποιθήσιν, ὅτι ἡ Εὐρώπη ἐγκατέλιπε καὶ ὑπέταξεν αὐτὸν εἰς φυλὴν, πρὸς ἣν οὐδεμίαν τρέφει συμπάθειαν,

« Ταῦτα ἔχουσα ὑπ' ὄψει, προτείνει ἡ Ἀγγλία ν' ἀνατεθῇ ἡ ἀντιπροσώπευσις τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς εἰς τὸ βασίλειον τῆς Ἑλλάδος, προσκαλουμένης νὰ συμμετάσχη τῶν συζητήσεων τοῦ Συνεδρίου, ἢ τοῦλάχιστον νὰ παρευρίσκηται εἰς πάσας τὰς συνεδριάσεις, ἐν αἷς πρόκειται νὰ συζητηθῶσι ζητήματα, σχετιζόμενα πρὸς τὰ συμφέροντα τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς ».

Ἐν τῷ αὐτῷ συνεδρίῳ καὶ προκειμένου περὶ τοῦ αὐτοῦ ζητήματος ὁ πρίγκηψ Γορτσακῶφ, ἐπιδοκιμάζων τὴν προταθεῖσαν ἀναβολὴν τῆς συζητήσεως τῆς προτάσεως πρὸς παραδοχὴν τῆς Ἑλλάδος ἐν τῇ Συνόδῳ, ὑποβάλλει ἀντίρρησην εἰς ἰσχυρισμὸν, περιεχόμενον ἐν τῇ ἀγορεύσει τοῦ λόρδου Σώλοβαρν. Ὁ Ρῶσος ἀντιπρόσωπος ἐπιθυμεῖ νὰ θεωρῶνται οἱ πληρεξούσιοι τῆς Ρωσίας οὐχὶ ὡς ἀποκλειστικῶς προστατεύοντες τὰ σλαβικὰ συμφέροντα, ἀλλ' ὡς συμπαθοῦντες πρὸς πάντας τοὺς χριστιανικοὺς πληθυσμοὺς τῆς Τουρκίας. Ὡς ἐκ τούτου δηλοῖ ἐκ τῶν προτέρων « ἀποδοχὴν πάντων τῶν ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων μέτρων, ζητῶν ὑπὲρ αὐτῶν αὐτονομίαν (οὐχὶ βεβαίως τὴν

βουλγαρικήν), οἷαν ζητεῖ καὶ ὑπὲρ τῶν Σλαύων· καθότι σκοπὸς τῆς κυβερνήσεως αὐτοῦ εἶνε ἡ συνδιαλλαγή τῶν δύο φυλῶν. Ἐν δὲ τῷ ἐκκλησιαστικῷ ζητήματι, ὅπως ὑπηνίχθη ὁ λόρδος Σώλσβαρν, οὐδεμία ὑπάρχει θρησκευτικὴ διαφορὰ μεταξὺ τοῦ Πατριαρχείου καὶ τοῦ Ἐξάρχου Βουλγαρίας, ἀλλ' ἀπλῆ τις λειτουργικὴ, ἐξ ἧς ἐπήγασεν ἡ διαίρεσις τῶν δύο ἐκκλησιῶν.»

Ἔσπερον ἀπὸ τὸ φερμύτατον ἐνδιαφέρον, ὃ περ ἐπεδείξατο ὑπὲρ τῶν ἐλληνικῶν συμφερόντων ἐν τῇ Χερσονήσῳ τοῦ Αἴμου ἡ ἰγγλικὴ πολιτικὴ αἰφνιδίως ἠλλαξοπίστησεν. Ἐν τινι συνεδρίῳ τῆς Βουλῆς τῶν Λόρδων, γενομένη μετὰ τὴν συνομολόγησιν τῆς Συνθήκης τοῦ Βερολίνου, ὁ λόρδος Βήκονσφηλδ, ἐλεγχόμενος ὑπὸ τῶν ἐν τῇ βουλῇ ἐκείνῃ φίλων τοῦ ἡμετέρου ἔθνους καὶ δικαιολογῶν ἀπὸ ἀγγλικῆς ἀπόψεως τὴν ἑαυτοῦ πολιτικὴν, εἶπε πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ τὰ ἐπόμενα :

« Ὁ εὐγενὴς φίλος μου, ἐπὶ τῶν Ἐξωτερικῶν ὑπουργῶς, κατέβαλε πᾶσαν ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος προσπίθειαν, καὶ τὸ ἀποτέλεσμα ὑπῆρξε σπουδαία αὐξήσις τῶν ὀρίων καὶ τῶν πόρων αὐτῆς. Ἀλλὰ παρὰ τοῖς ἀντιπροσώποις τῆς Ἑλλάδος δὲν εὗρομεν τὴν ἀνταπόδοσιν συμπαθείας, ἣν ἠὲ χόμεθα νὰ τύχωμεν παρ' αὐτῶν. Οἱ ὀφθαλμοί των ἦσαν ἐστραμμένοι ἀλλὰχοῦ... Ἀλλὰ καίτοι ἦτο ἀδύνατον νὰ λάβωμεν ὑπ' ὄψει τὰς ἀλλοκότους καὶ ἀστηρίκτους ἀπαιτήσεις τῆς Ἑλλάδος, τὰς ὑπερβαινούσας τὸν κύκλον τῶν καθηκόντων τῆς Συνόδου, ὑπεδείξαμεν οὐχ ἦττον, ὡς καταφαίνεσθαι ἐκ τῆς Συνθήκης, ἢ τοῦλάχιστον ἐκ τοῦ πρωτοκόλλου, τὴν ἐπιθυμητὴν διαρρύθμισιν συνόρων, ἐξ ἧς ἠθέλε προκύψῃ ἰκανὴ ἐπίσχυσις τῆς Ἑλλάδος. Ἐκ τούτων προκύπτει, ὅτι ὑπ' οὐδεμίαν ἔποψιν παρηγκωνίσσαμεν τὴν Ἑλλάδα, χώραν ἐφελκύσασαν τὴν συμπάθειαν ὄλων τῶν Δυνάμεων... »

Ἄρκοῦσι τὰ ὀλίγα ταῦτα ἐκ τῶν πολλῶν πρὸς κατανόησιν τοῦ ἀλλοπροσάλλου τῆς ἐλληνικῆς πολιτικῆς. Ἐστερημένη πάσης πυχίδος κατὰ τὰς παραμονὰς τοῦ ὀλεθρίου πολέμου, οὗ ἡ ἔκβασις παρ' ὀλίγον νὰ στοιχίσῃ εἰς τὸ ἐλληνικὸν ἔθνος τὴν ἀπώλειαν δύο ἐκ τῶν πολυτιμοτάτων αὐτοῦ τμημάτων, τῆς Θράκης καὶ τῆς Μακεδονίας, προοίμια ὑποτελείας ἐθνικῆς καὶ πολιτικῆς εἰς τὴν Μεγάλῃν Βουλγαρίαν τοῦ Ἀγίου Στεφάνου, ἔμαρτύρησε καὶ πάλιν τὴν αὐτὴν ἀδράνειαν, τὴν αὐτὴν ἔλλειπν ἀυτοβουλίας καὶ ἀνενεργείας κατὰ τὴν κρίσιμον στιγμὴν τῆς

ἀποστολῆς ἀντιπροσώπου εἰς τὴν Σύνοδον τοῦ Βερολίνου. Γοητευθεῖσα, ὑπὸ τοῦ γνωστοῦ ποιηροῦ ὄφραως, ἐγκατέλιπε τὴν πολιτικὴν, ἣτις ἐπεβάλλετο αὐτῇ, καὶ ἔστρεψε τοὺς ὀφθαλμοὺς πρὸς ἄλλους ὁρίζοντα, κατὰ τὴν εὔστοχον ἔκφρασιν τοῦ Ἄγγλου πρωθυπουργοῦ.

Οὕτως ἡ ἑλληνικὴ ὀλκὰς ἐναυάγησεν ἐν μέσῳ λιμένι, ἐν εὐδίῳ καιρῷ, ἐν γαληνῇ θαλάσῃ. Ἐκ τίνων αἰτίων προῆλθεν ἡ ἀποτυχία, ἡ ἐγκατάλειψις τοῦ Ἑλληνισμοῦ ὑπ' αὐτῶν ἐκείνων, οἵτινες πρὸ ὀλίγων μόλις μηνῶν ἐπεκαλέσθησαν τὸ δίκαιον αὐτοῦ καὶ τὴν ἐκπολιτιστικὴν ἐν τῇ ἀνατολικῇ Εὐρώπῃ δραῖσιν δι' ἐπισήμου δηλώσεως πρὸς τὰς μεγάλας εὐρωπαϊκὰς Δυνάμεις;

Ἡ λύσις τοῦ τραγικοῦ προβλήματος καὶ κατὰ τὴν περίοδον ταύτην τῆς ἐθνικῆς ἱστορίας δὲν εἶνε δυσχερής. Ὅτε συνωμολογεῖτο, μετὰ τὸν ρωσσοτουρκικὸν πόλεμον, ἡ Συνθήκη τοῦ Ἁγίου Στεφάνου, ἡ πολιτικὴ Ἑλλάς, μεριμνῶσα περὶ τῶν ἐσωτερικῶν αὐτῆς, τῶν κομματικῶν συμφερόντων, διετέλει στρατιωτικῶς ἀνέτοιμος, οὐδὲν δυνηθεῖσα νὰ διατηρηθῇ καὶ νὰ προίξῃ πρὸς ὑπεράσπισιν τῶν ἐθνικῶν δικαίων καὶ συμφερόντων. Ἐν τῇ κρίσιμῳ ἐκείνῃ στιγμῇ ἐνεφανίσθη ὡς ἐκ μηχανῆς Θεοῦ ἡ ἀγγλικὴ πολιτικὴ, ἐκ συμφέροντος ἢ ἐκ συμπαιθείας ἀδιάφορον. Εἶχε διατυπώσῃ διὰ τοῦ ἐπὶ τῶν Ἐξωτερικῶν ὑπουργοῦ αὐτῆς σθεναρὰν συνηγορίαν ὑπὲρ τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους. Τοῦτο ἔπραξε καὶ κατὰ τὴς πρώτας συνεδρίας τῆς Συνόδου τοῦ Βερολίνου.

Δεινὸν νὰ τὸ φαντασθῇ τις καὶ νὰ τὸ ὁμολογήσῃ. Ὁ ἀντιπρόσωπος τοῦ ἑλληνικοῦ Κράτους, ὁ περὶ ἡ ἀγγλικὴ πολιτικὴ ἀνεκκήρυττεν ἀντιπρόσωπον τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς, ἀντὶ νὰ στρέψῃ τοὺς ὀφθαλμοὺς του πρὸς αὐτὴν οὐχὶ ἐκ συμπαιθείας, ἀλλ' ἐκ συμφέροντος, ἔστρεψε τοὺς ὀφθαλμοὺς του ἀλλαχοῦ, ἀντιθέτως.

Οὕτως ἐκδηλωθείσης τῆς ἑλληνικῆς πολιτικῆς, ἠναγκάζετο ἡ ἀγγλικὴ νὰ ἐγκαταλίπῃ τὸν Ἑλληνισμὸν ἐν Βερολίνῳ, εἰρωνικώτατα συμβουλευσασα αὐτὸν διὰ τοῦ Βήκονσφελδ—Μάθεν ἀπεριμένης! μέχρῃς οἷ συνετισθῆς...